

Adolph Arenfeldt (1824-1909)

EN HERREMANN MELLOM TRADISJON OG MODERNITET

ET BIDRAG TIL GIMLE GÅRDS HISTORIE

APRIL 2008

KATHRIN PABST
VEST-AGDER-MUSEET GIMLE GÅRD

Innhold

Innledning	s.
Holm- og Arenfeldt-slekten	s.
Barndom- og ungdomstid som sønn av to mektige familier	s.
Bryllup med Otilie Isaachsen: Enda tettere bånd til byens beste familier	s.
Sosiale kontakter i lokalmiljøet: Venner og bekjente i Kristiansand	s.
Slektninger i Danmark og overtagelse av Sæbygård	s.
Alderdom: Jordbruker og bestefar på Gimle	s.
Sammenfatning	s.
Kildemateriale	s.
Litteratur	s.

Innledning

I 1982 døde Otilie (Titti) Arenfeldt Omdal, 86 år gammel på gården Gimle i Kristiansand. Her hadde hun bodd hele sitt liv. Lystgården hadde vært i familiens eie helt siden hennes tippoldefar Bernt Holm bygget den som sommerbolig i 1797 og 1807. Holm var i sin tid en av Kristiansands rikeste menn og boligen gjenspeiler fortsatt hans sterke kunst- og samfunnsinteresser. Gimle fremstår i dag som en unik herskapsbolig, som forteller mye om politiske, kulturelle og sosiale strømninger og begivenheter i løpet av de siste 200 årene.

Inngangsparti til Gimle Gård med familiens våpenskjold

Å vedlikeholde Gimle Gård ble en livsoppgave for Titti Arenfeldt Omdal, og den var tidskrevende og svært kostbart. Da hun forsto at det ikke fantes arvetakere, som kunne ta vare på gården i familiens ånd, bestemte hun seg for å testamentere Gimle Gård til Kristiansand kommune – under forutsetning av at det ble opprettet en stiftelse, *”hvis formål er å bevare Gimle med bygninger, innbo og park for etterslekten på en verdig måte”*¹. For å oppfylle kravene ble det like etter hennes død lagt en ”lokk” over alle rommene i huset. Vest-Agder fylkesmuseum fikk det faglige ansvar for hovedbygningen, som *”med innbo skal behandles etter museale*

*og antikvariske prinsipper”*². I dag er alle gjenstander i huset merket, registrert og katalogisert og museet står for formidlingen av gårdens historie til publikum. Gimle Gård blir også brukt til konserter, seminarer, utstillinger og foredrag, som har en naturlig tilknytting til de historiske omgivelsene. 1. januar 2007 skiftet Vest-Agder fylkesmuseum navn til Vest-Agder-museet Kristiansand og Gimle Gård ble til Vest-Agder-museet Gimle Gård.

Titti Arenfeldt Omdals død markerte slutten på en nesten 200-årig epoke, da Gimle Gård ble eiet og bebodd av til sammen fem generasjoner Holm og Arenfeldt. Lystgården er fortsatt preget av hver av disse generasjonene. Mens mange har forsket og skrevet om byggestilen, malerier, møbler og interiøret ellers, vet vi fremdeles lite om familiene som bodde der. Målet med denne artikkelen er derfor å se nærmere på *menneskene* som levde på Gimle og som har satt igjen sine mangfoldige spor på og utenfor stedet.

Blant disse inntar Christian Ditlev Adolph Arenfeldt (1824-1909) en sentral rolle³. Født i 1824 rakk han å bli kjent med sin bestefar Bernt Holm, han giftet seg inn i den kjente Kristiansands familien Isaachsen i 1855, han var den eneste mann som noen gang arvet Gimle (1859), han overtok familiens danske herregård Sæbygård i 1884 – og han var Tittis *”fortryllende bestefar”* frem til han døde i 1909.

Utover dette finnes det hittil få opplysninger om ham og tilsvarende mange spørsmål: Hvordan forløp livet til Adolph Arenfeldt? Hvilken utdanning fikk han og hva jobbet han med? Hvordan var ekteskapet med Otilie Isaachsen? Hvordan var familiens økonomiske situasjon? Hvilket forhold hadde han til familiens eiendommer i Kristiansand og Sæbygård i Danmark? Hvilket kontaktnett hadde han og hvem omgikk han regelmessig? Kan en muligens finne ut mer om ham som ektemann, som far, som bror, som venn? Og til syvende og sist: Hva betydde dette for Gimle Gård, som vi kjenner stedet i dag?

² Stiftelsens statutter, § 4.

³ Christians Ditlev Adolph Arenfeldt blir i diverse litteratur kalt for ”Christian Ahrenfeldt”. Etter å ha fått innsyn i noen av familiens personlige dokumenter er det derimot ikke tvil om at han ble kalt for Adolph.

Holm- og Arenfeldt -slekten

Bernt Holm, ca. 1805.
Pastell av Christian Hornemann.

Som innledningsvis nevnt ble Adolph Arenfeldt født i 1824, som første sønn i et ekteskap, som førte slektene Holm og Arenfeldt i Kristiansand sammen. Begge familiene var mektige og innflytelsesrike, hver på sin måte: Moren Petronelle Holm kom fra en svært rik kjøpmannsfamilie, faren Julius Arenfeldt fra en gammel dansk adelsslekt.

Adolph Arenfeldts morfar, Bernt Holm (1765-1829), hadde giftet seg i 1791 med Inger Hansdatter (1766-1834), da allerede som formuende mann. Paret fikk tre døtre, men bare to av disse vokste opp: Frederikke ble født i 1796 og Petronelle i 1798. Gjennom stort forretningstalent og sannsynligvis en del lykkelige omstendigheter ble Holm etter hvert en av Kristiansands rikeste korn- og krambodhandlere. I tillegg var han kunst- og kulturinteressert og klarte å bygge opp en samling av over 700 malerier og mer enn 3500 bøker. Det er svært sannsynlig at han deltok aktivt i diskusjonene om politiske, kulturelle og samfunnsrelaterte utviklinger i en krets av høyt ansette menn i byen⁴. Flere av disse var medlemmer av byens teaterselskap "Det Dramatiske Selskab", som ble dannet i 1787. På medlemslisten fra 1805 fantes 97 navn, bl.a. ekteparene Aubert, Isaachsen, Holm, Moe og Tobiesen, samt Nicolai Wergeland og hans senere kone Alette Thaulow. Klientelet fremførte forestillingene i en svært lukket krets. Nevnte protokoll viser også at "*kjøpmann Berent Holm*" var mangeårig representant av selskapet. Han ble valgt årlig fra 1806 til 1814; kanskje enda oftere, dog aldri til en av direktørene. Teateret må ha vært interessant for hele hans familie: Da selskapet i 1811 vedtok å tillate tilgang for barn under generalprøvene, var Holm en av de første, som søkte om billetter til sine to døtre Frederikke og Petronelle⁵.

I 1805 gikk forretningene så bra at han eide flere bygninger i Kristiansand, og han selv bodde i Vestre Strandgate. Han satte i gang med byggetrinn to på sin sommerbolig Gimle i 1807, kjøpte seg tittelen "*generalkrigskommissær*" i 1811 og ga samme år 10.000 riksdaler til Norges første universitet⁶. Dette viste ikke bare at Holm var veldig formuende – beløpet var større enn hva Kristiansands innbyggere samme år samlet betalte i skatt – men også at han handlet etter de herskende kulturhistoriske strømningene, som krevde et fremtidsorientert syn på utdanning og dannelses samt større vekt på natur og jordbruk⁷. Gimle i Oddernes utenfor Kristiansand ble snart stedet for eksklusive sammenkomster, der det ble servert god mat og som ga anledning for de inviterte til å diskutere politikk og kultur i en dannet krets.

⁴ Nøklebye 2002, s. 45-56.

⁵ Statsarkivet i Kristiansand, Dep.nr. 46/4: "Christiansands Dramatiske Selskabs Forhandlingsprotokoll 1805-1821"

⁶ Leewy 1982, bind 5, s. 69-71 og Nøklebye 2002, s. 53-56.

⁷ Munksgaard 2002, s. 15-19.

Prospekt av Gimle Gård rundt 1800, utført av Mads Dahl Gjessing. Privat eie.

I en gammel avisartikkel blir ett av de store selskapene som ble holdt på Gimle i begynnelsen av 1800-tallet, nærmere omtalt. Forfatteren av artikkelen, oberstløytnant Einar Keim, baserer seg her på detaljerte opplysninger, som han skal ha funnet ved en tilfeldighet⁸. Iflg. disse samlet det seg i oktober 1807, rett etter at Danmark-Norge var kommet i krig med England, flere personer på Gimle. Bordet i den såkalte Gullsalen var dekket til fest. Blant besøkende skal ha vært stiftsamtmann Nicolai Emanuel de Thygeson, generalmajor Peter Tobiesen, Nicolai Wergeland, konsul Daniel Isaachsen, rådmann Niels Moe, sjøkaptein Jessen - og oberstløytnant Christian Ditlev Adolph Arenfeldt. Sistnevnte hadde våren samme år spilt en nøkkelrolle i gjennomføringen av det vanskelige oppdraget å sikre de danske brigadene i byen for den norske stat. Festen var et storslaget herreselskap, der eliten av byens borgere ble invitert, *”samtlige offiserer i sine gallauniformer”*. *”Den elegante Adolph Arenfeldt”*⁹ var på Gimle for første gang, *”den fyrige Nicolai Wergeland”* oppførte seg svært galant overfor husets vertinne fru Inger Holm. To av byens største forretningsdrivende kom fra sine respektive lystgårder, konsul Daniel Isaachsen fra Boen og Niels Moe fra Strai, begge *”to høyst originale og impulsive herrer”*. Festen manglet intet av datidens tegn på luksus og rikdom: Bordene var kunstferdig dekket med duker, servietter, sølvtøy, *”porselanserviset fra Den kongelige Kjøbenhavnske Porcelænsfabriks glansperiode”*, *”7 mektige 3-armede sølvlysetaker”*, fruktkurver og svære iskjølere. Samtalen dreiet seg om det som opptok forretningsmennene, amts- og embetsmennene: De politiske hendelsene

i Norden. Ingen visste hva krigsutbruddet ville bringe, men mange fryktet store økonomiske tap. Niels Moe ble allerede i begynnelsen hard rammet – og han gjorde ingen hemmelighet av det¹⁰.

Hvis festen har funnet sted som her gjengitt, kjente Adolph Arenfeldts to bestefedre hverandre allerede 1807. Nevnte Christian Ditlev Adolf Arenfeldt (1758-1833) var farfar til Adolph og innehadde siden 1814 en av de viktigste militære stillinger i byen, der han ble utnevnt til generalløytnant og senere sjef for den kristiansandske brigade¹¹. C.D.A. Arenfeldts militære rang og kunnskap var blant de høyeste i landet. Da den danske arveprinsen Christian Fredrik trengte råd i forbindelsen med de politiske hendelser i 1814, var oberst Arenfeldt en av de 21 menn som ble innkalt til det såkalte Stormannsmøtet på Eidsvoll i februar 1814¹². Sammen med oberst Hegermann fra Boen var han en av prinsens mest trofaste støttespillere, som likevel så seg nødt til å råde han i august 1814 å legge ned kronen inntil Stortinget hadde kommet fram til en løsning med Sverige om unionsspørsmålet. Litt senere ble den svenske kronprins Karl Johan utnevnt til høyeste leder også i Norge. Han prøvde å vinne de fremste av sine gamle motstandere med forfremmelser og dyre gaver. General Arenfeldt mottok for eks. en verdifull gulldåse. Arenfeldt må ha vært trofast mot tronen, siden han senere ble betegnet som en god venn av kong Karl Johan¹³. Historiebøkene beskriver han som en mann, som ikke var fremtredende og dominerende i diskusjoner, som var godt likt av alle og som uttalte seg tydelig og veloverveid når han ble spurt om råd¹⁴.

At C.D.A. Arenfeldt hadde støttet den danske arveprinsen, var ikke tilfeldig: Han var født i Flensburg, kom til Norge i 1787 og var en direkte etterkommer av den danske Arenfeldt-slekten, som hadde sitt stamhus på Sæby i Jylland/Danmark. Han hadde giftet seg i 1790 med generaldatter Pauline Charlotte Marie Harboe (1764-1836) fra Aarhus. Av parets syv barn vokste bare to opp: Andrea, født 1790, og Julius Friedrich, født 1796. Alle andre døde som sped- eller småbarn¹⁵. Arenfeldts bodde i Festningsgaten, en eiendom som ble omtalt som *”en av byens flotteste”*¹⁶. Huset hadde 14 værelser og ble flittig brukt til store selskaper som skal ha tiltrukket seg mye oppmerksomhet. Her vokste ikke bare Andrea og Julius opp, men også Carl Motzfeld Weissner, født 1800, og etter 1818 Andreas sønn Adolph Budde, som var født i 1811¹⁷.

8 Avisutklipp udatert, med overskrift: *”Herreselskap på Gimle høsten 1807”*, som henviser til noen pergamentbrev, der festen ble omtalt. Det er mulig at disse brevene er de samme som ble gitt fra Bernt Holms etterkommere til det nyopprettete museet i Kristiansand i 1830-årene. Dette kan imidlertid ikke bekreftes. Derfor må beskrivelsene inntil videre anses som en fortelling, om hvordan festen kan ha vært. Se Kjellevold 1963, s. 16.

9 Dette indikerer at også Christian Ditlev Adolph Arenfeldt den eldre ble kalt for *”Adolph”*. Siden det hittil mangler mer kildemateriale for å bekrefte dette, kalles han i denne artikkelen for C.D.A. Arenfeldt,

10 Steen 1941, s. 418.

11 Gundersen 2005, s. 12-27.

12 Koht 1914, s. 80-93 og Haugstøl 1964.

13 Koht 1914, s. 351-352 og s. 497-501 og Steen 1948, s. 164..

14 Koht 1914, s. 349 og 351-352.

15 Statsarkivet i Kristiansand, Gimle Privatarkiv, dep.nr. 909, serie C.

16 Leewy 1982, bind 3, s. 98.

17 Gimle Privatarkiv, dep.nr. 909, serie B, dok. 9, Leewy 1982, bind 6, s. 114-115, og Hognestad 1926, s. 195,

General Christian Ditlev Adolf Arenfeldt (1758-1833)

Pauline Charlotte Marie v. Harboe (1764-1836). Malet av Johan Jørgen Broch. Sæbygård.

Selv om festen i 1807 bare er kjent gjennom et gammelt avisutklipp – noe som fører til at man selvsagt må sette et spørsmålstegn bak sannhetsgehalten -, er det liten tvil om at C.D.A. Arenfeldt og Bernt Holm må ha kjent hverandre godt. Holm hadde riktignok ingenting med militæret å gjøre – tittelen ”generalkrigskommissær” var bare kjøpt -, mens Arenfeldt innehadde en svært innflytelsesrik militærstilling. Noen forbindelser er likevel slående: Begge tilhørte byens overklasse; Holm på grunn av sin rikdom, Arenfeldt på grunn av sin adelige bakgrunn¹⁸. Begge var svært kulturinteresserte og hadde flere felles bekjente bl.a. i det nevnte ”Dramatiske Selskab”, der Arenfeldt var mangeårig direktør¹⁹. Mens Holms døtre var for unge til å være med i oppsettinger, deltok Arenfeldts sønn Julius senest fra 1815 regelmessig

som skuespiller i forestillinger²⁰. I 1812 kjøpte Holm godset Stenalt i Jylland, samme delen av Danmark, der Sæbygård lå, slekten Arenfeldts stamhus²¹. Til syvende og sist har begge menn hatt forbindelser til Flensborg: Arenfeldt var født der, Holm fikk en tjenestegutt derfra i 1805. Arbeidsforholdet til sistnevnte har vært avtalt på forhånd, noe som tyder på privat kontakt eller handelsforbindelser til byen²². Flere av Kristiansands kjøpmann kom fra Flensborg og hadde forretningsforbindelser der.

Et brev på Statsarkivet i Kristiansand bekrefter at vennskapet mellom Holm- og Arenfeldt-familien i alle fall går tilbake til 1814 – sannsynligvis mye lengre. Mens Holm var på en reise til bl.a. København i august 1815, ble han holdt orientert om livet på Gimle og i Kristiansand av sin kommende svigersønn Julius Arenfeldt, som da var 21 år gammel²³. I brevet, som åpner med ordene ”*Høistærede kjære Generalkrigskommissair!*”, fortalte Julius om hva Holms kone Inger, hans datter Frederikke og Julius egen ”*elskæde Petronelle*” opplevde i disse dager, hvor mye han gledet seg til at Holm skulle komme tilbake og at han også skulle oversende ”*mine forældres bedste og venskabeligste hilsen*”. Blant aktivitetene han forteller om var også besøket av en teaterforestilling, der Julius var skuespiller og Petronelle satt blant publikum. Det kan derfor godt tenkes at det var ved slike anledninger at de to hadde blitt bedre kjent med hverandre. Brevet viser tydelig at Julius likte og respekterte Holm og at han allerede flere år før bryllupet var stedfortreder for Holm på noen områder.

¹⁸ Steen 1948, s. 164.

¹⁹ Leey 1982, bind 6, s. 101-106. I 1809 kjøpte Arenfeldt huset til ingeniørkaptein D'Aubert, som var gift med en datter Thaulows, som dermed var søsteren til Henrik Wergelands mor. ”Det Dramatiske Selskab” var kun tilgjengelig for en lukket krets av byens rike innbyggere, se Dommerud 1976.

²⁰ Statsarkivet Kristiansand, dep.nr. 46/4: ”Christiansands Dramatiske Selskabs Forhandlingsprotokoll 1805-1821” og Gimle Privatarliv, dep.nr. 909, serie B, dok. 3a.

²¹ Nøklebye 2002, s. 56.

²² Se en upublisert artikkel av arkivar Kjell Knudsen, der han henviser til Pantebok for Kristiansand, tinglyste dokumenter 31.10.1815 og Kristiansand Raadstueprotokoll, 10 a (9 I), 1812-1821.

²³ Gimle Privatarliv, dep.nr. 909, serie B, dok. 3a.

Barndom og ungdomstid som sønn av to mektige familier

Julius Arenfeldt, 1819. Malet av Christian Hornemann. Sæbygård.

Adolph Arenfeldts foreldre giftet seg på 60-årsdagen til hans bestefar C.D.A. Arenfeldt. Petronelle Holm, datter av den borgerlige, men rike handelsmannen Bernt Holm og adelsmann *“Captein, Statsadjutant og Adjunkt i Den Norske Generalstab”* Julius Fredrick Ahrenfeldt ble viet i Kristiansand den 11. februar 1818. Etter bryllupet flyttet paret inn i Østre Strandgate 39, en av Bernt Holms store eiendommer²⁴. De følgende årene var sannsynligvis preget av Julius’ karriere og felles deltagelse i byens sosiale liv. Julius Arenfeldt ble mer og mer aktiv i teaterselskapet og deltok som skuespiller i flere oppsetninger hvert år. Fra høsten 1818 og frem til desember 1825 var han med i 16 teaterstykker; ikke sjelden fikk han hovedrollen. Oppsetninger skulle belyse viktige moralske og romantiske spørsmål, som noen av titlene viser: *“Sorgen uden Nød og Nød uden Sorgen”* ble satt opp i 1818, *“Manden av Ord”* i 1819, *“Hjertets Forvildelse”* i 1821 og *“Maleren av Kjærlighet”* i 1824. Julius Arenfeldt spilte i disse, sammen med medlemmer av familiene Heyerdahl, Fleischer, Isaachsen, Bruun og Weisser²⁵. Petronelle blir ikke nevnt som skuespillerinne, kanskje på grunn av barnefødslene, som kom tett etter hverandre: Adolphine Pauline Bertine Fredrikke ble født i 1819, Ingertha Andrea Fredrikke i 1820, Charlotte Louise Caroline i 1822, Christian Ditlev Adolph i 1824 og Julie Fredrikke i 1825.

²⁴ Kristiansand Ministerialbok 1778-1818 og Leevy 1982, bind 3, s. 38.

²⁵ Statsarkivet Kristiansand, dep.nr. 46/4: “Christiansands Dramatiske Selskabs Forhandlingsprotokoll 1805-1821”

Julius Arenfeldts “reisedagbok” gir interessante opplysninger om parets første reise, bare et halvt år etter bryllupet²⁶: 5.august 1818 satte C.D.A. Arenfeldt og hans kone Charlotte, Julius og Petronelle Arenfeldt ferden mot Christiania. Planen var at de to mennene skulle presentere seg for *“Majestæt Kongen”*, mens svigermor og svigerdatter skulle besøke Julius’ søster og hennes familie på *“Næssgård ved Tønsberg”*. Reisefølget var ikke tilbake i Christiansand før 20. september og besøkte i denne perioden tallrike venner og bekjente. Blant disse var statsråd Hegermann på Boen Gård, Buddes på Næssgård, oberst Stabell og andre militærpersoner, geistlige og adelige. Som tidligere nevnt hadde Diderich Hegermann og C.D.A. Arenfeldt kjent hverandre lenge og hadde bl.a. vært sentrale rådgivere for den danske arveprinsen Christian Frederik i 1814. Mennene skulle også senere holde kontakten²⁷. Etter å ha kommet til Trondheim, deltok både C.D.A. og Julius under Carl Johans XIV kroning, men bare den eldre Arenfeldt fikk spise ved kongens bord. Rasmussen, som har undersøkt både reiseberetningen og andre av Julius Arenfeldts etterlatte skrifter, karakteriserer Julius som

“en danned mand tilhørende den norske overklasse. Familien har næppe været i besiddelse af store økonomiske midler, men har alligevel haft en vis status. (...) JA har ganske givet holdt sig til konventionerne. Både sprogligt, i sin opførsel og i sin opfattelse af samfundet. Han har været en sand tilhænger af Gud, konge og fædreland. Næppe tilhørende den konservative fløj, snarere den Holdbergske uden dog at være liberal.(...) Bekjendtskabskredsen inkluderer kun militærpersoner, adlige, gejstelige og så naturligvis familien. Ungtaget var hans borgerlige hustru, der dog var af så velstående familie, at ægteskabet ikke brød dette faste mønster”²⁸.

Selv om Adolph Arenfeldt ikke skulle vokse opp sammen med sin far, sier denne karakteriseringen en god del om holdningene i familien Arenfeldt, som barna skulle bli svært tilknyttet til.

Som antydnet var skjebnen ikke nådig, og året 1825 endte tragisk. Mens paret kunne glede seg over fødselen til sin første og eneste sønn Adolph 7. februar 1824²⁹ og kongelig utnevning av Julius Fredrick Arenfeldt til major 11. oktober 1825³⁰, døde Julius overraskende 7. desember etter å ha pådratt seg en lungebetennelse under et yrkesoppdrag³¹. Han yngste datter Julie var da bare noen få måneder gammel.

²⁶ Rasmussen 1997.

²⁷ Statsarkivet i Kristiansand, Privatarkiv Hegermann/Isaachsen, dep.nr. 60, dok. 68-70.

²⁸ Rasmussen 1997, s. 10.

²⁹ Iflg. Oddernes Ministerialbok 1838-1851 er han født i Kristiansand 7.2.1824, vaksinert 16.04.1824 “af Rønne” og døpt 25.05.1824. Kirkebokinndraget ved hans bryllup anfører derimot Gimle som fødested.

³⁰ Statsarkiv Kristiansand, Gimle-arkivet, dep.nr. 909, serie B, dok. 5.

³¹ Kristiansand ministerialbok 1824-1827.

Fire år senere, i 1828, bodde enken Petronelle Arenfeldt fortsatt i Østre Strandgate 39, sammen med sine fem barn og tjenerskapet. Hun flyttet nok ikke tilbake til Gimle før i 1834, da hun arvet gården etter sin mor³². Bernt og Inger Holm hadde endret sommerstedet sitt til helårsbolig i 1823. Den økonomiske situasjonen hadde snudd for Holm med statsbankerotter i 1813 og 1814 og et nytt, alvorlig økonomisk tap i 1821. Etter det ble han angivelig aldri den samme, selskapsglade mann igjen³³. Bernt Holm døde i 1829 og etter det hadde Inger Holm levd der, sannsynligvis sammen med Petronelles ugifte søster Frederikke.

Den unge Adolph tilbrakte dermed de første ti leveårene hovedsakelig i Kristiansand by, selv om han nok ofte besøkte besteforeldrene på Gimle. Østre Strandgate var helt frem til 1850 en av byens forretningsgater med stor travelhet. Boligen til familien Arenfeldt var et av de store husene, der også en fin hage hørte til. I samme gate fantes også kramboder og noen få fattige familier. Perioden da familien bodde hele året i huset var preget av overgangen fra at kjøpmennene eiet husene og drev butikk i dem og dyrket grønnsaker i bakgårdene, til et rolig boligstrøk med velstelte hager³⁴.

Båndene til farens familie var tette. Sannsynligvis har også kontakten mellom C.D.A. Arenfeldt og Bernt Holm blitt mer intensivert i årene etter bryllupet. Allerede i 1818 hadde Holm kjøpt huset til familie Budde i Kongensgate 17 i Kristiansand. Kommandørkaptein Budde hadde i 1810 giftet seg med Arenfeldts datter Andrea og kjøpet kom i stand pga. de nye familiære forbindelsene³⁵. Et annet element i kontakten var C.D.A. Arenfeldts utilstrekkelige økonomi. Først prøvde han å utnytte alle kilder, som rettsmessig skulle innbringe ham regelmessige inntekter. Høsten 1824 husket han testamentet til en dansk *“Oncle og Tante”*, som hadde sikret ham *“det aarlige Udbytte av 10 (Ti) asiatiske Actier, hvilket af Stamhuset Sæbygaard (...) er at udbetale”* og etterspurte utbetalingene:

32 Så sent som 1833 sendte C.D.A. Arenfeldt fødselsdagshilsen til sin sønnesønn Adolph i Kristiansand, se Statsarkiv Kristiansand, Gimle-arkivet, dep.nr. 909, serie B, dok. 8. Da Inger Holm døde 17. april. 1834 arvet Petronelle Gimle og en del byeieendommer; mens hennes andre datter Frederikke arvet Eg og teglverket på Tangen. Se Rudjord 1968, s. 613. Iflg. Holst 1987, s. 109, flyttet Petronelle i 1834 fra huset i Østre Strandgate til Gimle. Se også Leevy 1982, bind 6, s. 179, for tidspunkt av flyttingen.

33 Iflg. en avisartikkel i Norsk Ukeblad, datert 10.01.1968, som bl.a. baserer seg på samtaler med Titti Arenfeldt Omdal.

34 Leevy 1982, bind 3, s. 87-89.

35 Leevy 1982, bind 6, s. 114-115.

“Da jeg nu ikke siden Aaret 1807 har modtaget noget Udbytte, og jeg af de danske Tidender har erfaret, at der for Tiden dog gives ev vis Godtgjørelse for bemeldte Actier, saa gjør jeg mig den Ære at henvende mig til Deres Højvelbaarenhed, som Possesor af Stamhuset, med ærbodig Anmodning at ville underette mig om der siden 1807 har existeret noget Udbytte, der kunde komme mig tilgode., ligesom jeg tør gjøre mig det Haab, at Deres Højvelbaarenhed, overensstemmende med vor afdøde Oncles og Tantes Disposition, viser mig det Venskab, at udbetale mig, hvad der muligvis fra 1807 til nuværende Tid lovligen kunde komme mig til gode”.³⁶

Riktignok fikk han noen penger og det ble satt i gang en årlig utbetaling, som senere skulle gå over til hans etterkommere. Men summene var altfor lave i forhold til hans behov. Flere brev fra 1820-tallet vitner om at han måtte låne store summer, for å kunne finansiere sin livsstil og sikre seg en god alderdom³⁷. Til tross for en svært høy inntekt strak pengene ikke til og familiens livsstil må ha vært tilsvarende luksuriøs³⁸. Den største summen skyldte C.D.A. Arenfeldt statsråd Hegermann på Boen, men også hos Bernt Holm hadde han utestående penger, i august 1828 fortsatt 600 Spd.³⁹.

De økonomiske sorgene var likevel små mot det Arenfeldts hadde opplevd i 1825: Begge barna deres døde samme år. Andrea ble 35 år gammel, Julius kun 28 år. C.D.A. Arenfeldt prøvde å hjelpe der han kunne og ble innsatt som verge for sine barnebarn i Kristiansand⁴⁰.

Forholdet mellom Arenfeldt-barna og deres farfar var svært godt i alle år. Det finnes fortsatt fødselsdagshilsener som han skrev til dem⁴¹ og Adolphs søster Charlotte minnet i sin dagbok

*“min gamle elskede Bestefader Arenfeldts Fødselsdag – erindrer altid med Veemod denne Dag – jeg var jo et Barn paa omtrent 11 Aar da han døde – og nu er jeg selv blevet et gammelt Menneske, men altid har han levet i min kjærligste Erindring han var saa saa ælskverdig med os sine Børnene, ja! Mod alle Mennesker og har et ualmindeligt Eftermele af Høiagtelse, og Kjærlighed”*⁴².

36 Landsarkivet for Nørrejylland, Sæbygård G 30, dok.78.

37 Statsarkivet i Kristiansand, Privatarxiv Hegermann/Isaachsen, dep.nr. 60, dok. 68-70.

38 Etter utnevning til general fill C.D.A. Arenfeldt en årslønn av 2.852 Spd. pluss en kongelig bonus av 600 Spd. årlig. Se Statsarkivet i Kristiansand, Privatarxiv Hegermann/Isaachsen, dep.nr. 60, dok. 70.

39 Se Statsarkivet i Kristiansand, Privatarxiv Hegermann/Isaachsen, dep.nr. 60, dok. 70. Bernt Holms egen økonomi var i 1828 langt fra så god som den har vært tidligere. At han ikke innkrevede pengene fra Arenfeldt kan ha å gjøre med de familiære forbindelsene, men også med at hans egen økonomi likevel var godt nok for å opprettholde hans egen livsstil. Se her også avisartikkel i Norsk Ukeblad, datert 10.01.1968, som bl.a. baserer seg på samtaler med Titti Arenfeldt Omdal.

40 Gimle Privatarxiv, dep.nr. 909, serie B, dok. 9.

41 Gimle Privatarxiv, dep.nr. 909, serie B, dok. 6.

42 Charlotte Arenfeldts dagbok. Gimle Privatarxiv, dep.nr. 909, serie H, dok 1. I det følgende kalles denne kilden for *“Dagbok Charlotte Arenfeldt”*. Se her innføring datert 11.02.1874.

Ved C.D.A. Arenfeldts død i 1833 ble premierløytnant Carl Motzfeldt Weissner verges for Arenfeldt-barna. Det var samme mannen som kom i huset til Arenfeldt-familien som barn og som vokste opp sammen med Julius⁴³.

I 1835 bodde det til sammen 30 mennesker på Gimle. De var fordelt på fem husholdninger. Blant disse var Petronelle Arenfeldt med Adolphine (16), Ingertha (15), Charlotte (13), Adolph (11) og Julie (10). Familien hadde en stab med tjenestefolk, som også tok seg av dyrene og arbeidet ute på gården. Finansiert ble livsstilen bl.a. gjennom salg av jord, malerier og bøker under en auksjon samme år⁴⁴. Første juli 1835 ble Adolph innmeldt på Katedralskolen i Kristiansand. Skolegangen fortsatte på samme skolen frem til 31. mars 1840, da moren hans meldte han ut *“for at anbringes ved Landvæsenet”*⁴⁵. Skoleresultatene har gjennomgående vært *“godt”*, men det ble anmerket at han ikke hadde deltatt i gresk og hebraisk undervisning. Det er sannsynlig at Adolph fikk privatundervisning frem til han begynte på Katedralskolen.

Etter at Adolphs farfar hadde gått bort i 1833, hans mormor i 1834 og hans farmor i 1836, døde hans søster Ingertha i 1837⁴⁶. Fire dødsfall i løpet av noen få år har sikkert påvirket den unge Adolph, som ennå ikke var konfirmert. Konfirmasjon ble endelig feiret 4. oktober 1840 på Gimle og det ble bemerket at konfirmanden hadde *“meget god kunnskap”* om kristendom. Hans kristne tro var dypt forankret og kom til å prege store deler av hans liv⁴⁷. Sammen med Adolph ble også hans søstere Charlotte og Julie konfirmert⁴⁸.

Siden 1838 hadde Adolphs søskenbarn Adolph Budde vært bestyrer på Gimle. Budde hadde vokst opp hos C.D.A. Arenfeldt og hadde studert jordbruk i Danmark. På en stor utlandsreise gjennom England, Frankrike og Tyskland lærte han mye om åkerbruk, noe han skulle få bruk for på Gimle. Han fortsatte både teoretiske og praktiske studier på gården og det er svært sannsynlig at han lærte Adolph Arenfeldt opp i flere av disse arbeidsområdene⁴⁹. Det kan godt tenkes at Arenfeldt reiste til de samme stedene i utlandet og at han fikk vite om gode landbruksskoler gjennom sitt søskenbarn. Likevel er det ikke kjent hvilken landbruksskole Adolph søkte etterpå og hvor lenge utdanningen fortsatte. Mest sannsynlig ble han sendt til Tyskland, Frankrike og Danmark for videre læring⁵⁰; slike utenlandsreiser var vanlige

Adolph Budde (1811-1906)
Hognestad 1926, s. 196.

for sønner av familier som hadde penger og kontaktnett. Bøker og tidsskrifter som ble funnet på Gimle og som er signert med *“Adolph Arenfeldt”* indikerer at han etter hvert lærte å snakke engelsk, tysk og fransk flytende og var tidlig interessert i jordbruk og agronomi⁵¹. Også søstrene hans fikk undervisning i bl.a. geografi og fransk. Som 20-åring tilbrakte Charlotte ett år i Lillehammer⁵² og det er nærliggende å tro at også hans andre søstere, Adolphine og Julie, fikk anledning til lignende. Interessen for faglige bøker, både norske og utenlandske, skulle Adolph beholde resten av sitt liv⁵³. Adolph Budde fortsatte som bestyrer på Gimle frem til 1841. Han ble senere lærer innen fagfeltet og bidro til å legge grunnlaget for moderne og fremtidsorientert landbruksundervisning i landet⁵⁴.

43 Gimle Privatarkiv, dep.nr. 909, serie B, dok. 9.

44 Fem hester, 21 storfe, åtte sauer og et svin trengte stell; fem tonn med hvete, fem tonn rug, 15 tonn havre og 30,5 tonn poteter ble fordelt på åkrene. På auksjonen ble det solgt 657 malerier, en betydelig kobbestikksamling, kunstsaker i elfenben, voks og mosaikk, medalje- og myntsamling på 164 nr. og en boksamling på 3479 bind. Se Rudjord 1968, s. 612-613.

45 Helland-Hansen 1952, s. 128.

46 Ingertha Arenfeldt døde som 17-åring av nervefeber. Oddernes kirkebok 1820-1838.

47 Landsarkivet for Nørrejylland, Sæbygård G 30, dok.nr. 79, brev datert 29.04.1888.

48 Oddernes Ministrialbok 1838-1851.

49 Hognestad 1926, s. 195.

50 Coldevin 1950, s. 295.

51 På Gimles loft ble det bl.a. funnet en fransk/engelsk ordbok tilhørende ham, signert med året 1841, en *“Conversations-Lexikon zum Handgebrauch”* fra 1846, en *“Lehrbuch der Chemie für Landwirte, Fortmänner und Cameralisten”* fra 1847 (begge signert Adolph Arenfeldt) og die *“Agronomische Zeitung”* for årene 1848-1851. Det er lite sannsynlig at hans mor, Petronelle Arenfeldt, har bestilt sistnevnte.

52 Hun skrev om opplevelsene i *“Erindringer fra Lillehammer”*, som inneholder også dagbok for perioden 1873-1874. Se Gimle Privatarkiv, dep.nr. 909, serie H, dok. 1.

53 Andreassen 1992, s. 37-38.

54 Hognestad 1926, s. 195-198.

I 1845 bodde det til sammen 25 mennesker på Gimle, fordelt på tre husholdninger. Gården hadde 16 kyr, 4 hester og et svin; hovedsakelig ble havre og potet sådd, men også noe rug⁵⁵. Det er sannsynlig at Adolph Arenfeldt bodde på Gimle i disse årene, i hver fall fikk han posten sendt dit. Sannsynligvis overtok han gårdsdriften formelt da han ble 23 år gammel. En fødselsdagshilsen fra en venn, datert 7. februar 1847, bekreftet dette:

*"At Fødselsdagen byder denne Gang
En sær Anledning til at kalde frem
De bedste Ønsker, Deres Venner Nære:
Det Aar, som nu begynder, skal jo være
Det første, da De i et eget Hjem
Begynder Virksomhed for egen regning;
Det Vigtige i denne Overgang
Behøver ingen videre Betegning"*⁵⁶.

Adolph begynte også å opptre som morens ledsager og representant ved skriftelige forhandlinger og viktige møter, for eks. da Isaachsen og Major på Kongsgård skulle få tillatelse til å bruke deler av Gimles utmark for *"små gjerninger"*⁵⁷. Noen få år senere giftet Adolph seg med Isaachsens datter Ottilie.

55 Rudjord 1968, s. 612.

56 Gimle Privatarkiv, dep.nr. 909, serie B, dok. 13.

57 Gimle Privatarkiv, dep.nr. 909, serie C, dok. 46.

Bryllup med Ottilie Isaachsen: Enda tettere bånd til byens beste familier

Familien Isaachsen har allerede rundt 1800 vært en del av Holms og Arenfeldts bekjent- og vennskapskrets. Da flere av Kristiansands kjøpmenn og embetsmenn bygde seg lyststeder rundt 1800, var Bernt Holm og den gamle konsul Daniel Isaachsen (1744-1813) blant disse. Mens Bernt Holm realiserte ønsket om et landssted på Gimle, bygget Isaachsen gården Kjos i 1785 og senere et nytt landsted på Boen i 1806⁵⁸. I Kristiansand sentrum eide medlemmene av familiene Holm og Isaachsen flere bygninger, som delvis lå i samme gate eller rett ved siden av hverandre.

Petronelle og Julius Arenfeldt besøkte så tidlig som i august 1818 sammen med sine foreldre *"Statsraad Hegermann"* på Boen⁵⁹. Som nevnt har general Diderich Hegermann og C.D.A. Arenfeldt kjent hverandre godt. Hegermann hadde i 1815 giftet seg med Hanne Susanne Isaachsen, enke etter konsul Daniel Isaachsen d.e. og mor til den senere konsul Daniel Isaachsen (1806-1891). Statsråds Hegermanns niese, Hanne Hegermann Lindencrone fra København, skulle senere gifte seg med denne Daniel Isaachsen og dermed bli Ottilies mor⁶⁰. I *"Det Dramatiske Selskab"* i Kristiansand hadde allerede C.D.A. Arenfeldt og den gamle konsul Daniel Isaachsen arbeidet tett sammen⁶¹. Vennskapet mellom Arenfeldts og Hegermanns/Isaachsens gikk altså minst to generasjoner tilbake. Adolph Arenfeldt og Ottilie Isaachsen må dermed ha kjent hverandre lenge, selv om Adolph var ti år eldre enn Ottilie.

Diderich Hegermann (1763-1835)

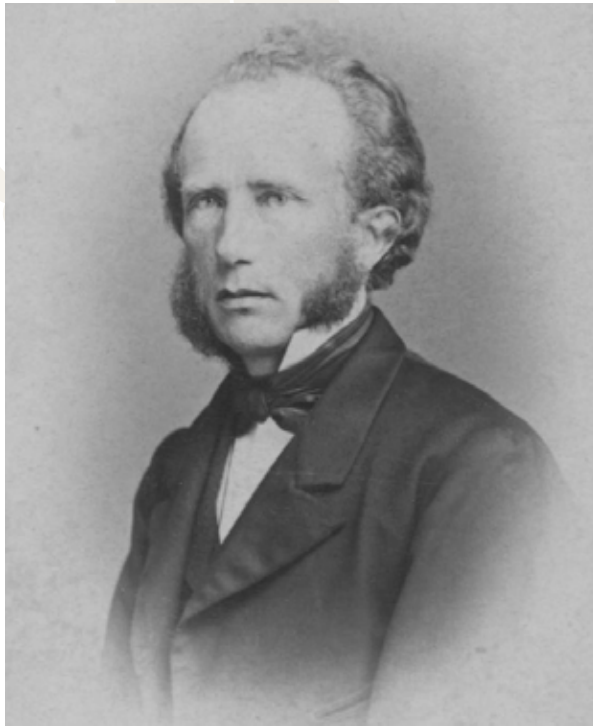
Hanne Susanne Nideros
(1779-1858)

58 Munksgaard 1993, s. 96-99.

59 Rasmussen 1997, s. 4. Riktignok står i Rasmussens undersøkelse "Bom" i stedet for "Boen". Men med anført avstand - 1 ½ mil. fra Kristiansand – og navn Hegermann må dette være en lesefeil i forhold til originalkilden.

60 Holst 1987, s. 122. Hegermanns søster var også inngiftet i slekten Moe og bodde på Nedre Kongsgård. Se også Coldevin 1950, s. 295.

61 Dommerud 1976, s. 28.

Adolph Arenfeldt, 1850-årene

Ottilie Isaachsen, 1850-årene

Det var utvilsomt en sterk allianse som ble inngått, da *"Ungkar Christian Ditlef Adolph Arenfeldt fra Gimle, 31 ¼"* giftet seg 30. mai 1855 med *"Ottilie Louise Isaachsen fra Kongsgård, 22"*. Fire av de ledende slekter i byen ble herved knyttet til hverandre: Arenfeldts på Gimle, Isaachsens på Øvre Kongsgård, Isaachsens på Kjos, Moe på Nedre Kongsgård og Hegermanns på Boen. Som forloverne ble Julius Bruun fra Kristiansand og brudens far, konsul Daniel Otto Isaachsen oppført⁶². Paret flyttet som nygifte til gården Eeg i Kristiansand, som Adolph og søstrene senere skulle arve etter Frederikke Holms død i 1865. Gården var blitt kjøpt av Bernt Holm i 1814 og ble eiet av Frederikke fra 1834. Huset var stort og det hørte bl.a. teglverk og fiskerett til eiendommen⁶³. Fire barn ble født de følgende årene: Julius Fredrik i 1856, Hanna Louise i 1858, Ingertha Petronelle i 1860 og Laura Nicoline i 1862.

62 Familie Bruun blir ofte nevnt i kildemateriale, men det har ennå ikke lyktes å finne ut mer om den. Oddernes Ministerialbok 1851-1863.

63 Kristiansands Byskriverembete. Panteregister 69. Kristiansand landdistrikt 1780-1939, matr.nr. 664 a.

Gården Eeg, rett etter at den ble solgt til staten. Illustrasjon i Skilling-Magasin 1878.

Adolphs mor og hans tre søstre Adolphine, Charlotte og Julie ble boende på Gimle. For dem var nok livet preget av de mange invitasjonene, både fra andre og til Gimle, som var en viktig del av hvordan kvinnene fra ansette familier representerte disse utad. Charlotte minner i dagboken sin at huset ofte var fylt med mennesker, som skapte en helt spesiell stemning bl.a. ved morens fødselsdag: *"Veemod ved denne saa kjære Dag med alle dens mange Minder, da vor elskede Moder var iblandt os – da kom der altid mange Venner ud til Gimle af de Venner er nu ingen tilbage her paa Stedet"*⁶⁴. Alle tre søstrene skulle forbli ugifte. Kvinnene bodde om sommeren på Gimle og om vinteren hos familien Rosenkilde i Kristiansand. Da Petronelle døde i 1859, arvet alle fire barn Gimle etter sin mor. Arven må ha utgjort en ganske stor sum. Sammen med syv andre personer, blant dem den desidert rikeste mann i Oddernes herred, Adolphs svigerfar konsul Daniel Isaachsen, hadde hun stått for mer enn en tredjedel av herredets samlede formue, som ble betalt av til sammen 633 skatteyttere⁶⁵. Etter morens død forvaltet Adolph Gimle Gård og familiens andre eiendommer i hans og søstrenes navn, men ved større forhandlinger måtte søstrene gi ham skriftelige fullmakter. Han beregnet også kvartalspenger, som søstrene regelmessig fikk av ham. I 1874 fikk Charlotte og Adolphine hvert kvartal *"40 speciedaler"*, noe som tilsvarte to månedslønner til en godt betalt kvinnelig telegrafist eller seks månedslønner til en syerske⁶⁶.

I 1865 var hele familien fra Eg hos fotograf i Kristiansand:

64 Dagbok Charlotte Arenfeldt, 31.03.1874.

65 Steen 1948, s. 268.

66 Dagbok Charlotte Arenfeldt, 17.02.1874. Noen av pengene blir brukt umiddelbart til å betale legeregning. Om pengeverdien i dag se Munksgaard 2001.

Adolph Arenfeldt, 41 år

Otilie Arenfeldt, født Isaachsen, 31 år

Julius, 9 år og Hanne, 7 år

Ingertha, 5 år og Laura, 3 år

Konsul Daniel Isaachsen (1806-1891)

Laura Isaachsen, f. Petersen (1814-1895)

Samme år valgte Adolph å leie ut “Gimlemoen” som ekserserplass til staten, noe han fikk 580 spesidaler i årlig leie for⁶⁷. Allerede i årene før hadde han leid ut deler av gården til militæret; forhandlingene hadde blitt ført av både Oscar Wergeland og Oberst Gram, som nå også begynte å bo med familiene sine på Gimle Gård om sommeren⁶⁸.

Arenfeldt jobbet da som “*properitær*”, men ble også kalt for “*godseier*”, “*selveier*” og “*baron*” – sistnevnte av sine slektinger i Danmark⁶⁹. På grunn av manglende kildemateriale på Gimle og på Statsarkivet, er det dessverre ikke mulig å rekonstruere hvor mye penger han hadde til disposisjon. Men det kan ikke ha vært lite: Han hadde leieinntekter fra forskjellige eiendommer og fikk regelmessig

67 Oddernes Bygebok s. 612.

68 Gimle Privatakiv, dep.nr. 909, serie C, dok. 46.

69 Gimle Privatakiv, dep.nr. 909, serie C, dok. 44. Det finnes forskjellige definisjoner for “*proprieter*”, se bl.a. Salemonsens konversationsleksikon 1903, bind XIV, s. 675: “*Ejendomsbesidder, Ejer av en større Landejendom, som dog ikke er stor nok til at kaldes en Herregaard*”. Yrkesbetegnelsene er derfor nokså avvikende fra hverandre.

rentebeløpene fra Sæbygård i Danmark. Familien på Eg hadde tre tjenestepiker og tre tjenestegutter og et stort antall hestevogner⁷⁰.

Barna vokste opp i et dannet og religiøst miljø. Også Ottilie hadde fått en utdanning som satt henne i stand til å lese og uttrykke seg på fransk, engelsk og tysk og både Adolph og Ottilie leste bibelen og salmebøker regelmessig⁷¹. I april 1874 ble Julius og Hanne konfirmert etter noen uker med besøk hos presten i Kristiansand. Gavene var mangfoldige – bl.a. sølv, knapper, bøker samt “*en Diamantes Ring gamle Sager fra Bedstemoder Holm*”⁷². Konfirmasjonen ble feiret i stor stil. Invitert var bl.a. Isaachsens og Moes og festen ble avsluttet med “*et Fyrverkeri*”⁷³, som bidro til å understreke Arenfeldts stilling i samfunnet.

Det er ikke kjent hvilket forhold Adolph hadde til sin svigerfar. Noen kilder forteller om god og hyggelig kontakt, andre om mer pliktpregete sammenkomster sett fra Adolphs ståsted⁷⁴. Uavhengig av dette så de hverandre regelmessig og flere ganger i måneden både på Eg og Øvre Kongsgård, samt at de også pleide kontakten gjennom felles slektinger på Boen og Nedre Kongsgård⁷⁵. Fra tid til annen støttet konsulen sin datter på Eg økonomisk, bl.a. fikk hun 20 spesiedaler til barnas garderobe i mars 1874 før Julius og Hannes konfirmasjon⁷⁶. Barnas fotoalbum, som fortsatt finnes på Gimle, viser mange bilder av bestefaren og hans andre kone helt fram til de døde i henholdsvis 1891 og 1895.

Fletteverket av Kristiansands mest innflytelsesrike familier har vært svært tett rundt Adolph Arenfeldt og må ha nådd høydepunktet i disse årene. Hvis vi tenker tilbake på festen, som kan ha blitt holdt på Gimle i 1807, var flere av gjestene nå - og dermed to generasjoner senere - i slekt med hverandre. Listen over Kristiansands største skipsredere i årene 1800–1827 oppfører bl.a. familiene Isaachsen, Moe, Heyerdahl, Rosenkilde, Hegermann og Arenfeldt⁷⁷ – med alle disse familiene pleide Adolph fortsatt regelmessig kontakt. Tallrike fotografier av Adolph, tatt i København, samt brev fra slektingene der viser til hyppige besøk i hovedstaden; enten for å besøke familien til Ottilies mor eller sine egne søskenbarn fra Arenfeldt-familien⁷⁸. Også kvinnene i familiene møtte hverandre regelmessig. Adolphs søstre var i tett kontakt med kvinnene i Gram-familien, Oscar Wergelands døtre - Ragnhild og Ebba - kvinnene i Heyerdahl-familien, hos Moes, Grøntveds, Fleischers, Buddes og Sagens. Damene inviterte hverandre til “*chokolade*”-selskap, til middag, hyggelige aftensammenkomster eller til og med julefeiring. De utvekslet informasjon om

70 Folketelling 1865. Vest-Agder-museet eier vognene, som ennå ikke er nærmere undersøkt.

71 Flere bibler og salmebøker ble funnet på Gimle, signert Ottilie eller Adolph, for oftest verdifulle og store eksemplarer.

72 Dagbok Charlotte Arenfeldt, 10.04.1874.

73 Dagbok Charlotte Arenfeldt, 12.04.1874 og Kristiansand Ministerialbok 1867-1880.

74 Holst 1987, s. 108-109, og dagbok Charlotte Arenfeldt, for eks. 24.10.1873.

75 Dagbok Charlotte Arenfeldt, bl.a. 01.10.1873, 03.10.1873, 09.02.1874.

76 Dagbok Charlotte Arenfeldt, 21.03.1874. Om pengeverdi se Munksgaard 2001.

77 Tønnesen 1935, s. 111.

78 Det finnes fortsatt flere brev fra hans søskenbarn i København, se Gimle Privatakiv, dep.nr. 909, serie C, dok. 44.

Kongsgård, sommeren 1868.

Fra høyre: Ottilie Grip fra Bergen, Julie Barfred Pedersen fra København, Laura Isaachsen, Otto Isaachsen, Nanna Grip, Johann Isaachsen, Lotte Willoch, Ottilie Isaachsen, Adolph Arenfeldt (stående), Daniel Isaachsen, Danna Isaachsen.

barna, fester og ball og besøkte hverandre nesten daglig. Om vinteren leide Charlotte og Adolphine som nevnt noen rom hos kjøpmann Rosenkilde, et annet medlem av vennekretsen. Her bodde de sentralt, standsmessig og kunne pleie daglig kontakt med Rosenkildes og de andre nevnte familiene, som nesten alle oppholdt seg i byen i vintermånedene.

En svært verdifull kilde til familiens omgangskrets er en dagbok etter Adolfs eldre søster Charlotte (1822-1886), tidligere nevnt flere ganger. Charlotte bodde sammen med sin søster Adolphine (1819-1891) og skrev fra oktober 1873 til oktober 1874 nesten daglig om sine opplevelser⁷⁹. For Charlotte, som tydeligvis hadde en sykdom eller funksjonshemming som krevde et nokså rolig liv⁸⁰, betydde Adolph svært mye. Tallrike innføringer vitner om et søskenforhold, der ugifte Charlotte og Adolphine var oppriktig glad i sin bror: *"vi hører daglig fra Eg her bliver hendtet Aviser derover, godt at Børnene ere raske og fremfor Alt, Adolph, ja Gud holde sin naadige Hand over ham vor dyrebare Broder, som er saa uhyre vigtig for os og Alle"*⁸¹. Adolph forsørget begge med *"Kvartalspengene"* og passet også ellers på at begge hadde et komfortabelt liv. Charlotte var takknemlig for hans omsorg når det for eks. gjaldt transport fra og til kirken: Kun når Adolph sendte hest og vogn, kunne hun komme dit søndager eller helligdager. Søstrene sendte også bud til Eg, når de trenger hjelp med noe, som deres egen pike ikke kunne ordne og fikk vanligvis hjelp omgående⁸². Adolfs mening var svært viktig for Charlotte; sannsynligvis også på grunn av hennes eget lave selvilde. Dette ble bl.a. tydelig når Adolph anbefalte og lånte henne en ny bok fra en av hans yndlingsforfattere, Ibsen:

*"Om Afenerne læser vi nu Henrik Ibsens "Keiser og Galilear" – jeg synes ikke saa godt om Den som jeg har hørt bedømme jeg er bange, det er hos mig Skylden er at jeg ikke oppfatter det store og sande og dybe, der alltid skal ligge i hans Verker, jeg tør ikke stole paa min egen Dom. Adolph synes udmærket godt om Den, og hans Mening stoler jeg meer paa"*⁸³.

Om sommeren brukte Adolph Gimle selv ved forskjellige anledninger, for eks. å holde barneball eller selskaper. Han besøkte sine søstere der også utenom slike anledninger; som oftest på vei videre til andre invitasjoner. Om vinteren, når Charlotte og Adolphine bodde hos Rosenkildes i Kristiansand, var nesten hver dag minst et medlem av familien fra Eg innom. Adolph selv kom vanligvis på torsdager og lørdager, før han reiste videre til *"Klubben"* for å spille sjakk med kaptein Valeur⁸⁴. I tillegg kom han ofte innom *"en Timestid"* etter at han hadde vært i kirken på søndager eller når venner som bodde utenbys besøkte Kristiansand. Julius pleide

⁷⁹ Julie Arenfeldt døde 23.07.1872 på Gimle pga. *"brysttæring"*, Oddernes klokkebok 1869-1887.

⁸⁰ I et intervju med en nær venn av Titti kom det frem at Charlotte Arenfeldt skal ha vært lam eller har hatt en lignende lidelse, som gjorde det vanskelig for henne å gå, se Intervju med HS, 12.09.07. Se også dagbok Charlotte Arenfeldt, 07.03.1874

⁸¹ Dagbok Charlotte Arenfeldt, 02.02.1874.

⁸² Dagbok Charlotte Arenfeldt, 23.01.1874.

⁸³ Dagbok Charlotte Arenfeldt, 11.11.1873.

⁸⁴ Dagbok Charlotte Arenfeldt, bl.a. 19.4.1874.

å komme på tirsdager og fredager for å spise "sin vanlig smørbrød"⁸⁵, Hanne kom på mandager når hun våren 1874 fikk undervisning hos presten⁸⁶. Ingertha og Laura pleide så å komme før skolen i byen starter kl. 10, vanligvis på onsdager. Denne fordelingen av ukedagene er nesten for nøyaktig til å være tilfeldig. Det kan derfor tenkes at Adolph sørget for at hans søstere hadde nok tilsyn fra hans familie – men det er også mulig at Charlottes og Adolphines leilighet i byen var et godt sted å oppholde seg før skolen startet eller "Klubben" åpnet. Lengre opphold eller større måltider var så sjeldne, at det ble avtalt på forhånd: "De (Ingertha og Laura) spurte da om vi vilde efter forud Aftale – havde Dem, og Hanne til Middag, hvilket vi meer end gjerne vilde, vi saae Dem gjerne meget oftere, lad det sig gjøre – dere Fader kan, som rimelig er, saa vanskelig undvære de søde Børn – som ja er hans **Alt** i Livet"⁸⁷

At barna betyr mye for Adolph og at han var en omsorgsfull far, blir nevnt flere steder⁸⁸. Han sørget for at de fikk en god utdanning og et godt kulturtilbud, at de ble gode kristne, at deres venner ble regelmessig invitert til Eg og Gimle og at de lærte å oppføre seg etter etiketten. Han arrangerte barneball og store fester for dem og vennene deres og passet på at barna beholdt kontakten med familiens bekjente. Julius har som eldste og eneste sønn fått en særstilling blant barna; han ble som ungdom sendt bort for videre utdanning, tatt med til Danmark for å se på Sæbygård og var tidligere selvstendig enn sine søstre, som gjerne ble kalt for "smaapigene". Ungpikene omgikk regelmessig ungdommene i bl.a. familiene Wergeland, Rosenkilde, Heyerdahl og Gude, som allerede har vært en del av omgangskretsen til foreldre og besteforeldre⁸⁹.

Charlottes dagbok gir også et unikt innsyn i familielivet på Eg, som senest fra slutten av 1860-årene og frem til 1875 var preget av Ottilie Isaachsens sykdom. Det er ikke kjent hvilken sykdom hun led av, men den skal ha ført til bl.a. "Beengstelse", svakhet og dermed at hun var helt avhengig av andre i hverdagen. Flere steder antyder Charlotte håp om at Ottilie snart skulle dø - for hennes egen og familiens beste. Ottilies sykdom dominerte familielivet mer og mer, og gikk i stor grad ut over Adolph, som måtte ta seg av sin syke kone⁹⁰. Dagboken viser tydelig at Charlotte ikke likte sin svigerinne, som hun beskyldte for å gjøre livet vanskelig både for Adolph og seg selv:

"...det er jo sørgelig at jeg maae sige det – men det er ingen Steder jeg føler meg saa uvel som paa Eeg, min kjære ælskede Broder Hjem, men det er hans Kones Skyld som har gjort det ham Livet suure ja varet ham et Kors igjennem Livet ja det er Sandhet imod os har hun været meget lei Svigerinde – ikke taalt at hendes Mand vor Broder har viist os den ringeste Vendlighed, ja Gud være takket som har ladet os blive uafhængig av hende, for eller havde det været skrækkelige uudholdige Vilkaaer at levde under"⁹¹.

Selv om det er svært sannsynlig at Ottilies sykdom påla Adolph og barna mye arbeid og emosjonelle vanskelige levekår, må disse påstander nok ses i sammenheng med Charlottes egen livssituasjon – syk, ugift og økonomisk avhengig av sin bror. Hun følte seg selv ofte overflødig og nytteløs⁹², og skildringene av Ottilie, som hadde det familielivet som Charlotte kanskje gjerne hadde hatt, kan ha vært preget av det.

Ottilie dødde 30. januar 1875⁹³, bare noen få måneder etter at dagboken slutter. Adolph var dermed alene ansvarlig for sine fire barn, som henholdsvis var 18, 17, 14 og 12 år gamle. Han skulle ikke gifte seg igjen. I 1876 solgte han Eg til staten for 125.000 kr og flyttet tilbake til Gimle. Beløpet ville i dag tilsvare ca. fem til seks millioner kroner⁹⁴. Han må allerede før flyttingen ha begynt med utbedring av bygningsmassen på gården. Flere nye bygninger ble oppført i 1876, bl.a. et "redskaps- og gjødselshus" og et "ridehus". Sistnevnte var sekskantet, 16 meter i diameter og 4,45 m høy – og dermed svært moderne. Sammen med fotografier, som viser ham på hest, hesteutstyret, som fortsatt finnes på Gimle, og bemerkninger fra Titti, bekrefter dette hans store interesse for hester og hesteoppdrett⁹⁵.

Ingertha ble konfirmert i begynnelsen av april 1877, Laura to år senere. Begge ungpikene fikk skussmål "meget flink og forstændig". Ingertha og Laura ble konfirmert i Kristiansand, ikke Oddernes⁹⁶.

Adolph Arenfeldt, sannsynligvis i Kristiansand i 1870-årene.

85 Dagbok Charlotte Arenfeldt, bl.a. 15.05.1874.

86 Dagbok Charlotte Arenfeldt, 30.3.1874.

87 Dagbok Charlotte Arenfeldt, 19.11.1873.

88 Dagbok Charlotte Arenfeldt, 05.12.1873.

89 Dagbok Charlotte Arenfeldt, bl.a. 19.11.1873, 05.12.1873, 10.04.1874, 26.08.1874.

90 Dagbok Charlotte Arenfeldt, 31.01.74, 06.03.1874.

91 Dagbok Charlotte Arenfeldt, 12.11.1873.

92 Dagbok Charlotte Arenfeldt, for eks. 18.10.1873 og 03.02.1874.

93 Kristiansand Ministerialbokbok 1867 – 1880.

94 Rudjord 1968, s. 611 og Gimle Privatarkiv dep.nr. 909, serie C, dok 45. Om pengeverdien se Munksgaard 2001.

95 Gimle Privatarkiv, dep.nr. 909, serie c, dok 46. Redskapshuset ble taksert til 1.500 kr; ridehuset til 2.000 kr.

96 Kristiansand Ministerialbok 1867-1880.

Ottilie Arenfeldt med Julius, 1857.

Sosiale kontakter i lokalmiljøet: Venner og bekjente i Kristiansand

Da Ottilie ennå var i live, var både Adolph og Ottilie gjester som en gjerne hadde på besøk - tatt i betraktning deres stilling blant byens beste familier: *"I morgen stor sølvbryllup hos borgermester Birck Adolph og Ottilie ere ogsaa budne naturligvis kun den første der kan deeltage deri – disse fremmede Mennesker har flere Gange viist A. at de synes om ham vist ham Interesse"*⁹⁷. I følge Charlottes dagbok møtte Adolph regelmessig medlemmer av bl.a. familiene Wergeland, Heyerdahl, Fleischer, Dahm, Gram, Budde, Vogts, Petersens, Rosenkilde, Moe, Weisser, Bruun og Stabell; flere av disse blir ofte invitert til Eg. Vennskapet med noen av disse familiene eksisterte som nevnt i mange generasjoner⁹⁸.

For å anskueliggjøre sistnevnte, kan vi kort se nærmere på familiene Wergeland og Heyerdahl. Oskar Wergelands far, Nicolai Wergeland, var allerede i begynnelsen av 1800-tallet aktiv i Kristiansands "Dramatiske Selskab"; både som skuespiller og formann⁹⁹. I tillegg var han byens mest aktive forkjemper for Norges første universitetet – samme universitet som Bernt Holm ga 10.000 riksdaler til¹⁰⁰. Wergeland har også hatt kontakt med C.D.A. Arenfeldt. Senest siden 1814 var kontakten preget av forskjellige politiske standpunkter. Mens general Arenfeldt støttet den danske arveprinsen Christian Frederik, hadde Nicolai Wergeland mer sans for en union med Sverige. Likevel ser det ikke ut som at dette har ført til varige uoverensstemmelser mellom familiene, og kontakten har blitt tatt opp igjen, da Oscar Wergeland etter mange år flyttet tilbake til byen. Den kjente forfatteren Henrik Wergeland har nok ikke hatt noe med Arenfeldts å gjøre, men mellom broren Oscar og Adolph Arenfeldt utviklet det seg fra slutten av 1850-årene et tett vennskap. Dette løp parallelt med kontakt mellom damene i de respektive familiene: Adolphs ugifte søstre og hans døtre hadde nesten daglig kontakt med kvinnene og barna i Wergeland- og Heyerdahl-familien. Den tette kontakten mellom familiene resulterte senere i bryllupet mellom Adolphs sønn Julius og Oscars datter Sigrid. Jeg kommer tilbake til vennskapet mellom Adolph Arenfeldt og Oscar Wergeland.

⁹⁷ Dagbok Charlotte Arenfeldt, 30.10.1873.

⁹⁸ Dagbok Charlotte Arenfeldt, 20.11.1873, 10.04.1874. Et medlem av familie Bruun var som nevnt også forlover ved Adolph og Ottilies bryllup.

⁹⁹ Dommerud 1976, s. 37 og 57–60.

¹⁰⁰ Dommerud 1976, s. 58.

Kjøpmann og postmester Andreas Heyerdahl, farfar til Adolfs venn, brigadelege Stener Heyerdahl, hadde sitt lyststed på Voie. Hans sønn bodde i 1820-årene i Bernt Holms hus¹⁰¹. Familien giftet seg etter hvert inn i Isaachsen-familien, som de hadde forretningskontakt med. Både herr og fru Heyerdahl var aktiv i "Det Dramatiske Selskab" og kontakten med familien Arenfeldt på Gimle var tett de neste tre generasjoner. Charlotte omtalte ofte "den søde Balla", Stener Heyerdahls kone Valentine Sem, som også var søster til Oscar Wergelands første kone Alette. Heyerdahls fikk etter hvert 10 barn. Døtrene var igjen venner med Adolfs døtre. Sønnen Stener ble sendt til Zürich for å studere¹⁰². Heyerdahl var familien Arenfeldts lege og en av to fast ansatte leger på Eg i årene 1850-1883. Han skal ha vært aktiv, samfunnsengasjert og dyktig. Det sies at han overgikk endog general Wergeland i popularitet og at flere tusen mennesker var i kirken, da han ble gravlagt i november 1883¹⁰³.

Brigadelege Stener Heyerdahl

"Balla" Heyerdahl med barna Andrea, Ragnhild og Cathrine.

Både dagboken og andre kilder forteller også om et tett vennskap mellom Adolph Arenfeldt og kaptein Valeur. Oluf Valeur hadde stillingen som innrulleringssjef i Kristiansand fra 1869 og var kjent som en original og klok mann – samt en svært god sjakkspiller. Mennene møtte hverandre regelmessig på lørdager i "Klubben" for å spille mot hverandre og skal ha delt en hel spesiell humor. Valeur var også en velkommen gjest på Gimle og var ofte på besøk der¹⁰⁴. "Klubben" eller "Klubselskabet Foreningen", var samlingssted for byens herrer, som møttes for å lese avisen, diskutere politikk eller spille sjakk. Den gang som nå arrangerte "Klubben" regelmessig ball og kulturelle arrangementer, også tilgjengelig for medlemmenes fruer og barn¹⁰⁵.

Hittil vet vi om to familier, som leide store deler av Gimle i sommermånedene i 1860- og 1870-årene: Grams og Wergelands. Gram-familien var i slekt med oberstløytnant Albrecht Gude i Kristiansand. Han bodde bl.a. sammen med svigermoren Anna Grøntvedt – søster til Grams kone Frederikke –, som igjen tilhørte Adolfs søstres nærmere vennskapskrets¹⁰⁶. Festningskommandant Johan Georg Boll Gram hadde vært sjef for den kristiansandske brigade siden 1861. Paret hadde åtte barn.

Gram-familien flyttet inn på Gimle forsommeren 1863 og inviterte ofte til "offiserslag" eller frokost for Gimlemoens offiserer. Kontakten med Adolfs søstere, som bodde i første etasje, var daglig og hjertelig på begge sider¹⁰⁷. Adolph var selvskreven gjest på de fleste festene og inviterte selv familien over til Eg ved mange anledninger. Else Gram, en av generalmajor Grams døtre, skrev flittig til venner og familiemedlemmer i løpet av de årene hun bodde på Sørlandet. Det var ikke sjelden hun skrev om Arenfeldtene på Eg og Gimle – og av beskrivelsene går det fram at hun likte Adolph veldig godt. 11. september 1863 fortalte hun i et brev om en av de mange besøk hun avla på Eg:

*"I Eftermiddag gikk Mas og jeg over til Eeg, drakk Thee, passiarede, qvikkede Titti (fruen) op og havde det meget hyggelig. Det er nesten farlig Du, jeg bliver meer og meer glad i Arenfeldt for hver Gang jeg seer ham, hvor skal det saa ende, men han er ogsaa en sjælden Mand det er vist, en født Adelsmann"*¹⁰⁸.

Generalmajor Johan Georg Boll Gram

101 Leewy 1982, bind 5, s. 71.

102 Leewy 1982, bind 2, side 78-79.

103 Sagedal 1981, s. 19-22.

104 Leewy 1982, bind 2, s. 71.

105 Leewy 1982, bind 6, s. 100-101.

106 Frederikke Gram var født Stabell, men det har ikke vært mulig å finne ut om det er samme familien Stabell, som allerede Adolfs besteforeldre kjente godt.

107 Johnsen 2002, s. 81-98.

108 Se kopi av originalbrevene på Vest-Agder-museet og Løchen 1945.

Else Gram, 1860-årene.

Noen måneder senere, 20. januar 1864 tok hun temaet opp igjen:

"Mor, Mas og jeg havde det meget hyggelig hos Frøkerne, Arenfeldt var der. Jeg generer meg litt for ham saa det bliver aldri nogen Samtale, og jeg tror næsten han er for høflig til at snakke, - for et rett, flott Væsen han igrunden har, lidt paatagen Ligegyldighet for Alle Smaating, tækkelig er han dog".

Forbindelsen til Arenfeldt-familien var så god at Else Gram valgte å gifte seg der 8. juni 1868. Det var også siste sommeren som familie Gram tilbrakte på Gimle. Kontakten besto likevel minst fram til januar 1890, da Elses søster Ninna Dahm var til stede ved Ingerthas bryllup med Charles Valentin Omdal¹⁰⁹.

Som nevnt besto den andre familien av Oscar Wergeland, hans andre hustru Caroline Hagemann og barna Ragnhild, Ebba, Sigrid, Louise og Einar. Charlotte Arenfeldts dagbok gir mange opplysninger om hvor tett kontakten mellom dem og familien Wergeland var, både i disse sommermånedene og om vinteren, da begge familier flyttet til Kristiansand. Damene møtes svært ofte til middager, "chokolader", spaserturer eller en liten prat. Sigrid, Einar og Louise sprang rundt på hele gården og spesielt de to jentene var ofte innom "tantene" Charlotte og Adolphine¹¹⁰.

I denne perioden fikk familien også besøk av Oscars søster, den kjente forfatterinnen Camilla Collett. Mange år senere husket hun fortsatt besøket og inntrykket hun fikk fra gården og av sin niese Sigrid Wergeland:

*"men Partierne om Gimle, Udsigtern derfra, Vejene der snor sig langs Søen, var jo fortryllende! Ja, Gimle glemmer jeg ikke. Mit besøk der i 72 staar inflettet i min Erindring. Der var alt forenet, Kunst og Skjønhed, som jeg sætter saadan Pris paa. Ogsaa mindes jeg da jeg nærmede mig Huset kom en liden lyslokket Pige, med straalende Øine, springende mig imøde og hilste mig saa venligt velkommen"*¹¹¹

¹⁰⁹ Gude 1924.

¹¹⁰ Statsarkiv Kristiansand, Gimle Privatarkiv, dep.nr. 909, serie H, dok. 1.

¹¹¹ Landsarkivet for Nørrejylland, Sæbygård G 30, dok.nr. 79, brev datert 29.04.1888.

Spasertur på engene på Gimle, Grams og Arenfeldts, 1860-årene.

Det er påfallende at det i begge tilfeller var sjefen for den Kristiansandske brigade som fikk sommerresidens på Gimle¹¹². Leieforholdene ble alltid tilpasset behovet: Generalmajor Gram, som flyttet inn med mer enn 10 personer, trengte mer enn bare andre etasje, mens Wergeland-familien ikke hadde fullt så mange medlemmer og klarte seg med rommene der¹¹³. Leieforholdene tok nok slutt da Adolph flyttet fra Eg tilbake til Gimle i 1876. Da var det neppe så mye plass til overs, at en hel etasje kunne leies bort.

Det er mulig at Grams og Wergelands fikk leie Gimle på grunn av Arenfeldt-familiens militære bakgrunn, men det er mer sannsynlig at Oscar Wergeland bodde på Gimle om sommeren på grunn av det nære vennskapet mellom ham og Adolph. Både Charlotte Arenfeldt og forfatter Vilhelm Krag beskriver den i dagboken, bøker og artikler¹¹⁴.

I sistnevnte finner vi også flere skildringer av hvordan Krag opplevde "adelsmannen", som han hadde kjent personlig siden han var barn i 1870-årene¹¹⁵. Det skal ha vært enkelt å forstå at en sto overfor en helt spesiell mann:

"Hvert barn i byen vet at det er Arenfeldt paa Gimle, og at Arenfeldt er finere end alle andre i Christiansand, finere end baade bispen og stiftsamtmanden; den eneste som kanskje kan komme op paa siden af ham er hans bedste ven general Wergeland. Men paa nyttaarsballene paa Klubben hvor det gaar saa strengt for sig efter rangordningen, er det dog Arenfeldt som aabner polonæsen, og det er absolut afgjørende.(...) Men det mærkeligste ved Arenfeldt er alligevel (ikke) det, at han er forfærdelig fin og rig; det mærkeligste er, at han er radikal. Ihvertfald saa national, at det er ganske uforstaaeligt. Thi ellers pleier jo de "fine" folk i byen at have sine øine rettede mod Sverige og den derværende drot. Nei, da flagstriden rasede paa det værste, - da det "rene" flag blev forfulgt paa det bitterste, - da hændte det en vakker sommersøndag, at det rene flag vaiede høit og frit i solen paa Gimles flagstang!"¹¹⁶

112 Gundersen 2005, s. 75-76. Gram var kommandant i Kristiansand fra oktober 1861 til februar 1868, Wergeland tok over fra februar 1868 fremt til desember 1893. Dagbok Charlotte Arenfeldt, 01.10.1873: Obersten hadde da bodd på Gimle allerede i "mange år".

113 Iflg. Charlotte Arenfeldts dagbok kom familiemedlemmer "ned" nesten hver dag og de møtte hverandre ofte "på trappen".

114 Dagbok Charlotte Arenfeldt, 11.5.1874: Oberst Wergeland informerer Adolphine en dag før flyttingen om at familien flytter nå tilbake til Gimle. Dette indikerer sterkt at slike avtaler ble gjort mellom Wergeland og Adolph, som bestemte over hva som skjedde med gården.

115 Vilhelm Krag ble født i Kristiansand 1871 og døde 1933, bosatt i Oslo. Han var sønn til kaptein Peter Rasmus Krag, som var like gammel som Adolph Arenfeldt – og som delte hans politiske synspunkter. Leewy 1982, bind 3, s. 55, og Vogt 1928, s.13.

116 Vilhelm Krag i "Tidenes Tegn", 20.april 1916, nr. 109, s. 6, gjengitt i Andreassen 1992.

Adolph Arenfeldt, ca.1880.

Adolph Arenfeldt ble beskrevet som svært direkte når det gjaldt hans politiske synspunkter. Bjørnstjerne Bjørnson var en velkommen gjest på Gimle, på lik linje med andre radikale – og i motsetning til bl.a. svenske kongen, som ikke fikk lov til å besøke gården. Krag skrev at *”han (Arenfeldt) var norsk aristokrat”* tvers gjennom¹¹⁷, men at han holdt æren enda høyere: Ingen – uansett stilling - fikk lov til å snakke nedsettende om Bjørnson ved middagsbordet på Gimle; en venn var en venn¹¹⁸. I *”Min Barndoms Have”* tok Vilhelm Krag temaet opp igjen og fortalte om hendelser før et foredrag som Bjørnson skulle holde i byen i 1888:

”Det havde vakt ikke saa lidet Røre i Byen, at ”den berygtede Hr. Bjørnson” skulde komme paa Besøg. Alle fine Folk stængte sine Døre og forbød sine Børn at købe Billetter til Foredraget; det maatte sikkert blive noget Svineri, naar den fæle Bjørnson skulde tale om de Ting. Men paa Gimle Gaard vajede det rene Flag høit mod Sky, og Arenfeldt selv hentede Bjørnson i sin Landauer med to Hester for. Om Aftenen var Byens største Lokale fuldt og Begeistringen over alle Grænser; men det var ikke andet end Venstrefolk, som var der; alle de fine sad hjemme og var fornemme ”¹¹⁹.

Krag ble imponert over diskusjonsevnen og vennskapet mellom Arenfeldt og Wergeland. Til tross for at mennene skal ha vært veldig forskjellige på mange plan, var begge like stolte, ærefulle og bestemte i sine meninger. Adolph og Oscar møtte hverandre ofte ved tallrike sosiale sammenkomster i byen, både i private eller andre sammenhenger. Oscar var veldig engasjert i idrett, *”Byselskabet”* og forskjønnelse av grøntområdene i byen, men også Adolph deltok i noen foreninger¹²⁰. Sammen med *”stiftamtmandinde Anna Stang”*¹²¹ dannet de et triangel, som ved flere anledninger sto i sentrum av oppmerksomheten:

”Disse søndagmiddagene paa Gimle, naar fru Stang førte an og Arenfeldt og generalen sekunderede, var ganske uforglemmelige. Det ble levert bataljer, som var gevaltige; selvfølgelig var Arenfeldt den, som i regelen kunde følge fru Stang lengst, mens generalen tordnede og lynede mod alt dette moderne snak. (...) Rundt om disse tre mærkelige personligheder grupperde sig de andre faste søndagsgjæster; etpar nære slægtninge og venner fra byen. Men det var de tre, som dominerede; vi andre havde nok med at høre paa. Men sikkert er det, at slige samtaler som førtes disse søndage paa Gimle, var saa glimtende af vidd og kløgt, at man ikke hører mage mangesteds i landet”¹²².

117 Andreassen 1992, s. 39.

118 Vilhelm Krag i en artikkel i Sørlandsheftet 1932.

119 Krag 1926, s. 186.

120 Leewy 1982, bind 3, s. 61-62 og Jensen 1970.

121 Andreassen 1992, s. 40. Anna Sophie Margrethe Stang, f. Holmsen var kone til stiftamtmand Hans Georg Jacob Stang. Hun deltok i forretningsvirksomheter i byen og sto bak stiftelsen av Kristiansand husflidsforening i 1891.

122 Andreassen 1992, s. 40-41.

Oscar Wergeland.
Xylografi av H.C. Olsen (1845–1909).
Eier: Nasjonalbiblioteket.

Krag skriver også om Arenfeldts interesse for konserter og teaterforestillinger, der han hadde en hel benk reservert for seg og sin familie. Dersom han ikke brukte den, ga han beskjed om at plassene kunne selges til andre – av og til betalte han til og med ekstra for at disse kunne selges rimelig nok for at flere skulle få anledning til å nyte forestillingene. Arenfeldt ble videre beskrevet som en svært dannet og kunnskapsrik mann, som var veldig interessert i litteratur og gamle skrifter¹²³. I de mange bokhyllene på Gimle står fortsatt et stort antall bøker med Adolph Arenfeldts signatur. Blant disse er førsteutgavene av Henrik Ibsens verker, Henrik Wergelands "Samlede Skrifter" og bøker av Vilhelm Krag.

Til syvende og sist skal en mer utenforstående person få ordet. I et upublisert hefte med erindringer fra familien Vogt, som flyttet til Kristiansand i 1872, forteller generalmajor David Vogt om hvordan han opplevde Arenfeldtenes omgangskrets:

*"I en sjöfartsby som Chr.sand hadde de fleste lande konsuler, som da gjerne var chefene for de större handelshuser som D. Isaachsen, brödrene Wild, Reinhardt, stadshauptmann Kirsebom m. fl. Brukseier Hegermann på Boen hadde stor herskapsbolig, verft og oplagstomter ved "Gravene" (kanalen mellem Odderöen og byen). Hegermanns søster, den vakre, staselige enkefru Moe på Nedre Kongsgaard hörde også naturligen til Chr.sands societet, likeså som stamhusbesidder Arenfeldt på Eg (fra 1877 på Gimle). Arenfeldt og hans elskværdige söstre frökene Adolfine og Charlotte förte på Gimle et gjæstfritt hus både i dagliglivet og med större selskaper, baller og fester. Gjennom auditör, senere byskriver Fleischer (forhenværende officier) og hans söster, som vore förældre snart kom i venskapsforbindelse til, kom de ind i den Arenfeldtske omgangskreds, hvor söster Madé allerede hadde fåt gode veninder i dötrene Ingertha og Laura, og hvor jeg også senere blev optat og fandt en jævnaldrende i sönnen, den nuværende stamhusbesidder på Sæbygaard i Jylland, Julius Arenfeldt, senere gift med general Wergelands datter Sigrid"*¹²⁴.

123 Andreassen 1992, s. 37-38.

124 "Optegnelser om mine foreldre oberst Carl Jacob Vogt og Hustru Marie f. Aabel". Et uttrykket eksemplar ble funnet på Gimle, signert med følgende ord: "Gimlefolket" med hilsen og tak for gamle Dage fra Cathrine og David Vogt Sept: 1928". Her går Vogt også nærmere inn på familiene Wergeland, Heyerdahl, Gude, Hagemann, Fleischer, Ziesler, Lund, Kirsebom, Reinhardt m.m., som alle også blir nevnt i Charlottes Arenfeldts dagbok. Sitat s. 13.

Slektninger i Danmark og overtagelse av Sæbygård

I 1884 døde den siste "stamhusbesidder" på Sæbygård i Danmark. Gården var et gedigent herregårdsanlegg, som ble bygget på midten av 1500-tallet. Adolph Arenfeldt visste hele sitt liv at han var arving til gården etter at den danske grenen av slekten var dødd ut. Hans bestefar hadde holdt nær kontakt med slekten på Sæbygård og hadde bl.a. tegnet hovedbygningen så tidlig som i 1782¹²⁵. C.D.A. Arenfeldt var blitt holdt orientert regelmessig om renter som påløp seg på Sæbygård. Etter hans død i 1833 gikk beløpene til Adolph og brevene ble derfor rettet til hans nye verge, premierløytnant Weisser. Fra Adolph fylte 21 år i 1845 og til han overtok gården i 1884 fikk han tilsendt brevene direkte. Rentebeløpene ble oppsummert to ganger i året; i juni og desember. I perioden 1862-1890 steg gårdens inntekter kontinuerlig grunnet salg av festegods¹²⁶. Brevene i 1860-årene ble alltid rettet til "baronen" Arenfeldt, med hilsen til hans kone, "baronessen".¹²⁷

Men Adolph holdt også personlig oppsyn med Sæbygård. Det er dokumentert at han reiste dit i 1868, men det er svært sannsynlig at han også oppholdt seg der når han var på vei fra eller til København¹²⁸. I 1872 hadde venner av familien sett nærmere på bygningen under sin reise gjennom Nord-Jylland; sommeren 1875 – etter Ottilies død – har Adolph selv vært der igjen over lengre tid. Han tok da med seg den 20 år gamle Julius. Sæbygård hadde ikke blitt modernisert på mange tiår, men hovedbygningen gjorde utvilsomt inntrykk¹²⁹.

Etter den offisielle overtagelsen av Sæbygård ni år senere, startet istandsettingen av eiendommen – et arbeide som skulle foregå helt fram til Julius overtok gården i 1889. En arkitekt ble engasjert, som leverte tegninger med forslag til planlagte forandringer. Adolph ønsket at Sæbygårds hovedbygning skulle vise frem sin gamle og ærverdige prakt, samtidig som innmarken skulle gjenspeile en moderne og styrt gårdsdrift. En renommert innredningsbedrift i København fikk oppdraget med å levere utvalgte møbler til nyinnredning av stuene. Noen møbler ble overført fra Gimle til Sæby og i innredning på herregårdene i Norge og Danmark ble noen rom ganske like. Sæbygård

125 Rykind-Eriksen 1995, s. 107.

126 Rykind-Eriksen 1995, s. 98.

127 Gimle Privatarkiv, dep.nr. 909, serie C dok. 44 og serie B dok. 14 og 18.

128 Gimle Privatarkiv, dep.nr. 909, serie C dok. 44.

129 Rykind-Eriksen 1993, s. 12.

Sæbygård

skulle tydeligvis gjenspeile tidens idealer med hensyn til stil og ideologier: Det var romantikken og "tilbakeføringen til opprinnelig utseende" som gjaldt. Byggkostnadene var tilsvarende høye, men det var inntektene også. Til tross for utgiftene overførte Arenfeldt i disse årene gjennomsnittelig 15.000–20.000 kroner per år til seg selv. Store deler av summen ble sendt til Gimle¹³⁰. Summen ville i dag tilsvare ca. 800.000 kroner årlig¹³¹.

Adolph hadde nok allerede før 1884 bestemt seg for at Julius skulle få overta Sæbygård og dermed føre slekten i Danmark videre. Julius ble utdannet ved landbruksskolen i Uppsala, sannsynligvis for optimalt å forberede ham til sin fremtidige jobb på gården¹³². Han ble forpakter på Sæbygård i 1889 og flyttet dit med sin unge kone, Sigrid Wergeland, rett etter bryllupet. Herskapsboligen var da komplett innrettet og det unge paret hadde nok liten innflytelse på møbleringen eller valg av tapeter¹³³. Det var Adolph som hadde stått for innredningen av boligen for sin sønn og sin nye svigerdatter som han hadde kjent hele sitt liv. Hun var datteren av hans gode venn Oscar Wergeland og hadde allerede som barn bodd på Gimle om sommeren¹³⁴.

Det Charlottes dagbok kunne fortelle om den gode kontakten mellom Wergelands og Arenfeldts i 1870-årene, bekrefter flere brev som ble skrevet til Sigrid på Sæbygård i årene 1889 til 1893. 15 av disse finnes fortsatt på Landsarkivet for Nørrejylland i Danmark¹³⁵. Brev må ha blitt sendt daglig eller i det minste flere ganger per uke fram og tilbake mellom Kristiansand og Sæbygård. Her finner vi også de eneste kjente personlige skriftstykkene fra Adolph Arenfeldt og hans søster Adolphine; til sammen fire brev eller brevfragment fra Adolphine og to kortere brev fra Adolph. To av Oscar Wergelands brev til sin datter er også oppbevart her. Sett i sammenheng formidler brevene inntrykket av at medlemmer av familiene Wergeland og Arenfeldt har hatt nesten daglig kontakt, enten på Bellevue, bostedet til Oscar Wergeland i disse årene, på Gimle eller i Stavanger, der Adolfs datter Hanne og Oscars datter Alethe bodde med familiene sine. Kvinnene holdt kontakten med hverandre og Adolphine Arenfeldt på Gimle var et sentralt midtpunkt, som var godt likt av mange. Bl.a. uttrykte Sigrids niese "Tuppi" sin "*begeistring*" for henne i ett av brevene: "*der gives ikke mange slige mennesker, ialfall kjenner jeg kun 3 foruden henne, nemlig bedstemama, tante Adolphine og tante Balla*"¹³⁶.

130 Rykind-Eriksen 1993, s. 7 og s. 15-17 og Rykind-Eriksen 1995, s. 108-111 og s. 118-119.

131 Munksgaard 2001.

132 Rykind-Eriksen 1995, s. 108.

133 Rykind-Eriksen 1993, s. 17.

134 Se dagbok Charlotte Arenfeldt.

135 Landsarkivet for Nørrejylland, Sæbygård G 30, dok.nr. 79.

136 Landsarkivet for Nørrejylland, Sæbygård G 30, dok.nr. 79, brev datert 4.3.1889.

Julius Arenfeldt i 1880-årene

Sigrid Wergeland med Louise, 1894.

Brevene bekrefter at Adolph og Oscar ofte traff hverandre alene, bl.a. for å diskutere en felles interesse: Landbruksteknikker. *"Adolph var buden der forleden Middag til Bellevue (...), Generalen vilde vise Adolph, den hurtige Virkning af nogen Gjødning paa Engene"*, kunne Adolphine fortelle. Ved middager og invitasjoner var svært ofte Adolphs svigerfamilie, Isaachsens, til stede og tiden for sammenkomster indikerer at vennskapet var tett: *"Til Middag i dag, venter vi, din Far og Einar, Fleischers og Anna og alle Isaachsens. Vi bliver da kun 15, saa vi kan spise ved Bordet uden Forlængelse¹³⁷"*, skrev Adolphine til Sigrid første juledag 1889. Til syvende og sist blir det også klart, at Oscar selv ofte reiste til Sæbygård, selv om han ikke likte å reise alene¹³⁸.

I en avisartikkel, som i stor grad baserer seg på samtaler med Titti, kan en lese at det alltid skal ha vakt stor oppsikt, når Adolph Arenfeldt for noen sommermåneder skulle flytte over til Sæbygård. En stab med kusker og tjenere hadde ansvar for de seks hestene med tilhørende ekvipasjer, herskapet, tjenestepiker og reisefølgets mange koffert. Reisen tok flere dager. Alle og alt måtte komme seg med båten til Fredrikshavn, for så å reise videre til Sæbygård¹³⁹.

Sæbygård og de sommerlige opplevelsene der til tross: Det var Gimle som var Adolph Arenfeldts hjem. Vilhelm Krag gjenga en samtale under en spasertur rundt på eiendommen på følgende måte:

"En deilig sommerdag, da vi havde spist middag, gikk vi den sædvanlige tur til et udkigspunkt bag parken. (...) Arenfeldt stod med monoclen i øiet og haanden i siden og stirrede udover al denne herlighed. "Se," sagde han plutselig til mig, "kan De ikke se, at dette er det vakreste i hele verden?" I den stund faldt der som skjæl fra mine øine; ja sendelig, sandelig, dette var det vakreste i hele verden (...) det var Arenfeldt på Gimle som gav mig den lærdom"¹⁴⁰.

Denne hjemmekjærlighet skal også ha vært grunnen til at han aldri var lenge borte fra Gimle – selv om han resten av livet skulle fortsette med jevnlig reiser til Danmark.

137 Landsarkivet for Nørrejylland, Sæbygård G 30, dok.nr. 79, brev datert 25.12.1889.

138 Landsarkivet for Nørrejylland, Sæbygård G 30, dok.nr. 79, brev fra Oscar til Sigrid, datert 04.06.1889.

139 Christiansands Tidene, datert 15.04.1967, Aftenposten, datert 09.07.66 og Rykind-Eriksen 1995, s. 108.

140 Andreassen 1992, s. 41. Siden Krag nevner "monoclen", er det sannsynlig at samtalen fant sted i slutten av 1800-tallet eller begynnelsen av 1900-tallet, se fotografiene fra Gimle.

Alderdom: Jordbruker og bestefar på Gimle

Tre av Adolfs fire barn skulle gifte seg i årene 1883 til 1890. Først ute var Hanne. Hun ble viet til høyesterettsadvokat Christian Wilhem Friis fra Kristiansand i 1883. Paret flyttet til Stavanger, og fikk flere barn. Som nevnt giftet Julius seg med Sigrd Wergeland i 1889. Bare ett år senere var det Ingerthas tur: Ingertha Petronelle Arenfeldt (30) giftet seg 13. mai 1890 med Charles Valentin Omdal (32), som i likhet med mange av familiens venner og bekjente var tilknyttet militæret. Siden Julius hadde overtatt Sæbygård og Hanne hadde flyttet til Stavanger, skulle Ingertha overta Gimle Gård. Men rett etter bryllupet flyttet hun først til byen.

En av Grams døtrene, som hadde bodd på Gimle i 1860-årene, fortalte i et brev til sine slektninger følgende om Ingerthas og Charles bryllup¹⁴¹:

"Anretningen var storartet kan Du vide og paa Billedsalen var dækket til 80 med utmærket Plads for hver eneste, - du paa Aftenen talte jeg længe med Arenfeldt, han aabnede saa meget af sit hjerte for mig i mange Retninger, og det var en alvorlig og vakker Tankerække han gav mig, saa jeg blev saa glad ved atter at se ham som den ægde Noblemand og den alvorlige Kristen, som jeg alltid har anseet ham for, men som ligesom havde gjemt sig bort for mig i den Tid han stakkel har gjennomgaaet saa dystre Sindsstemninger ved, at Ingertha ikke fandt Lykke nok i sit Barndomshjem, men forlovede sig".

Brevet antyder at Adolph Arenfeldt hadde andre planer for Ingertha. Det er mulig at han ikke likte Charles Valentin Omdal – eller at han rett og slett syntes at forbindelsen ikke var verdig nok for sin adelige datter. Charles Omdal var to år eldre enn Ingertha og var sønn av fullmektig og tukthusforstander Hans Andreas Omdal¹⁴². Familien bodde i Østre Strandgate, samme gaten der Adolph selv hadde vokst opp og der hans søstre leide noen rom om vinteren hos familien Rosenkilde. Både her og hos familien Heyerdahl, som hadde hus i samme gate, hadde Ingertha mange jevnaldrende venninner. Det ble senere antydnet av familiens venner at Hannes valg av ektemenn – hun giftet seg igjen i 1892 - ikke var i tråd med Adolfs ønsker. Også Titti skal ha slitt med at mennene hun likte ikke oppfylte kravene hennes foreldre stilte til en adekvat ektemann¹⁴³.

141 Gude 1924. Ninna forteller her i et brev, datert 31.01.1890.

142 Leewy 1982, bind 2, s. 84.

143 Intervju med HS, 12.09.07.

Stavanger 1888.

Stående fra venstre: Ingertha, Julius og advokat Friis.

Sittende fra venstre: Laura, Adolph Friis Arenfeldt, Adolph Arenfeldt og Hanne Friis, f. Arenfeldt.

Laura Arenfeldt, 1880-årene

Etter at Charlotte døde i 1886 og Adolphine i 1891, var Adolph Arenfeldt nå den siste gjenlevende av sin generasjon. Han var etter hvert blitt en eldre herre og bodde sammen med sin datter Laura på Gimle. Laura, kalt "Lølla", likte å reise og det fortelles at hun tilbrakte mye tid på Sæbygård og i Italia¹⁴⁴. Etter den store bybrannen hadde også Ingertha og Charles Omdal flyttet tilbake til Gimle. Ekteparet bodde atskilt med egen husholdning. De fikk tre barn; Finn i 1892, Leif i 1894 og Titti i 1896. Det finnes ingen antydninger i dokumentene på at forholdet mellom Adolph og hans svigersønn har vært vanskelig etter bryllupet og begge mennene skulle leve sammen under et tak i mer enn 15 år.

I folketellingen av 1900 ble Adolph Arenfeldt oppført som "jordbruker" og "gaardbruker". På Gimle bodde fast 17 personer, fordelt på to husholdninger. I første etasje holdt Adolph Arenfeldt og Laura til. To kokker, tre stuepiker og en "herskapskudsk" jobbet i huset; "styllpike", "gaarskarl", tjenestekarl og "gjætergutt" tok seg av arbeidet på gården. Her fantes det bl.a. hester, fugl/høns, frukt- og kjøkkenhagen samt åker for korn og potet. I andre etasje bodde Charles og Ingertha med de tre barna og to tjenestepiker. Ute på låven og i ridehuset var et utall forskjellige vogner og utstyr for hestene. Kjelleren var også tjenerens område og der finnes det fortsatt senger etter disse. Tjenerskapet tok seg også av besøkene – og dem var det mange av.

Ingertha Arenfeldt, 1880-årene.

Charles Valentin Omdal, 1880-årene.

Gimle var vanligvis full av mennesker. Adolph holdt utstrakt kontakt med slektninger og venner fra Kristiansand og Danmark. Bl. a. var Ottilies ugifte bror Johan Isaachsen en hyppig gjest i huset. Julius Arenfeldt og Sigrid Wergeland på Sæbygård fikk etter hvert syv barn og båndene mellom familien i Danmark og Norge var tette. Tallrike fotografier på Gimle vitner om hyppig besøk hos hverandre, som oftest med Adolph Arenfeldt som naturlig midtpunkt. Julius og Ingerthas barna var nesten like gamle og Titti hadde mange minner fra besøkene på Sæbygård samt opplevelsene sammen med sine søskenbarn hjemme i Norge¹⁴⁵. Hennes beskrivelser gir også et godt inntrykk av barnas oppvekst og levevilkårene på Gimle i begynnelsen av 1900-tallet:

144 Intervju med HS, 12.09.07

145 Intervju med HS, 12.09.07.

Familien samlet på verandaen på Gimle sommeren 1897

Stående fra venstre: Adolph Arenfeldt, Julius Arenfeldt med datteren Sigrid (kalt den "svarte Titti"), Sigrid Arenfeldt, f. Wergeland, Cathrine Omdal, mor til Charles Valentin (ikke brekreftet), Laura Arenfeldt (kalt "Lølla"), Ingertha Omdal, født Arenfeldt og Charles Valentin Omdal. Sittende fra venstre: Hanne Viker, f. Arenfeldt, Ottilie ("Titti"), Finn og Leif Arenfeldt.

"Er man født og oppvokst på en storgård hvor herskap og tjenerskap danner ett samfunn, gjensidig avhengig av hverandre og uunnværlige for hverandres trivsel, har man forhåpentlig også lært at det ikke er hvem vi er som gjør oss til mennesker. Det er hva vi er, hva der bor i hver enkelt av oss. På Gimle har vi aldri fått lulle oss inn i den vrangforestillingen at vi var noe mer eller noe bedre enn andre fordi vi fødtes inn i et tradisjonsrikt miljø. Det har da aldri vært vår personlige fortjeneste. (...) I min barndom og ungdom ble jeg grenseløst vernet om, forgudet av mor, far og en fortryllende bestefar, vartet opp av tjenere og budt opp til dans av elegante kavalere. Men for barna i familien var det langt gjevere å få sitte på gjødselkjerren side om side med en av gårdens folk enn å kjøre inn til byen med uniformkledd kusk på bukken"¹⁴⁶

Det er liten tvil om at barna ble opplært av foreldrene og bestefaren sin til å respektere tjenerskapet som en viktig del av det daglige livet. Likevel skal det ha vært mange faste regler på Gimle, som gjorde det tydelig at Arenfeldt-slekten var seg sin høyrespekterte bakgrunn svært bevisst. Det var for eks. ikke mulig å gifte seg med "hvem som helst". Selvfølgelig fantes det ringeklokker i alle rom for å kunne tilkalle tjenerskapet om ønskelig når som helst. Maten ble alltid inntatt kl. 12:30, alltid ved et fint dekket bord i spisesalen og alltid servert av tjenestejenter, som måtte ha passende klær på. At etiketteregler og overholdelse av bordskikk var en viktig del av den nokså ritualiserte hverdagen, ble også fortalt av Adolphs barnebarn på Sæbygård¹⁴⁷.

Tjenestefolk på Gimle, sommeren 1891.

¹⁴⁶ Intervju i Aftenposten, 09.07.66.

¹⁴⁷ Det fortelles om flere familiemedlemmer som hadde lyst å gifte seg med "upassende" partnere - og konsekvensene, om en giftet seg mot families ønske. Intervju både med HS, 12.09.07, og OJ, 08.08.07. Se også Rykind-Eriksen 1993, s. 18.

Adolph i malerisalen på Gimle, rundt 1900.

De siste årene før han døde fortsatte Adolph å jobbe med jordbruk og dyrestell. Det var det han kunne og elsket. Det var han som lærte Titti alt om arbeidet på gården, omgang med hestene, hvordan det skulle såes og hvordan spirene måtte behandles. Det var dermed sannsynligvis også denne lærdommen, som senere førte til hennes genuine interesse for dyr og dyrebeskyttelse, noe hun skulle vie mange år av sitt liv til¹⁴⁸.

"Enkemann Stamhusbesidder Christian Ditlev Adolf Arenfeldt" døde 28. februar 1909 av "Alderdomssvaghed" på Gimle, 85 år gammel. Han ble gravlagt en drøy uke senere, 5. mars 1909 på Kristiansand kirkegård - ikke på familiens gravplass i Oddernes¹⁴⁹. I hans testament ble alle fire barn nevnt. Økonomien hadde vært god også de siste årene. "Forhandlingsprotokol for Arvingene etter avdøde stamhusbesitter Arenfeldt"¹⁵⁰ viser en komplett liste over alle gjenstander på Gimle samt verdien av malerier, møbler og annet verdifullt interiør. Aktiva og passiva knyttet til Gimle Gård ble nøye oppført og overskuddet var på litt over 120.500 kr. I flg. Adolphs testament skulle Laura – som eneste ugifte barn – få 10.000 kr. ekstra. Resten ble delt rettferdig mellom de tre søstrene Hanne, Laura og Ingertha. Julius hadde fått sin del av arven gjennom Sæbygård. Ingertha og Charles kjøpte Laura og Hanne ut av Gimle og overtok dermed gården formelt.

Adolph Arenfeldt på verandaen på Gimle, sommer 1908.

148 Intervju mit "Titti" i "Vi kvinner", 2/1939.

149 Oddernes Ministerialbok 1897-1911.

150 Gimle Privatarkiv, dep.nr. 909, serie C, dok. 1 og 2.

Charles Valentin Omdal og Ingertha Arenfeldt Omdal
med sine barn Finn, Leif og Titti, ca. 1909

Sammenfatning

Utgangspunktet for denne artikkelen har vært å se nærmere på menneskene, som har satt sine spor på gården – i første omgang Adolph Arenfeldt, bestefaren til Gimles siste eier, Titti Arenfeldt Omdal. Spørsmålene var mangfoldige, og materialet på Statsarkivet i Kristiansand, på Gimle Gård og i museets bibliotek har gitt svar på flere av disse.

Som sønn av to innflytelsesrike familier i sjøfartsbyen Kristiansand, og som etterkommer av en gammel dansk adelsslekt, var Adolfs oppvekst preget av muligheter som var forbeholdt samfunnets høyere klasser. Han ble utdannet innen land- og jordbruk, noe som brøt med slektens tilknytting til militæret og handelsstanden. Likevel ble han derved forberedt på å overta Arenfeldts stamhus i Nord-Jylland og gården Gimle, som var påtenkt til gårdsdrift allerede av hans bestefar, Bernt Holm. Å gifte seg med datteren til en av byens mektigste slekter, var et naturlig og målrettet valg, selv om det etterpå kan ha vist seg at livet med en syk kone ble problematisk på mange områder. Arenfeldtene hadde hatt kontakt med byens ledende familier i flere generasjoner og fikk gjennom Adolfs bryllup tilført enda mer makt og posisjon. Kildematerialet har tydelig vist at det var en selvfølge å opprettholde og pleie vennskap, som foreldre og besteforeldre hadde hatt til viktige og likestilte familier i nærheten. Når det gjaldt sine egne barn, førte Adolph denne tradisjon videre. I motsetning til senere generasjoner har nok Adolph Arenfeldts liv ikke vært preget av økonomiske problemer. Tvert i mot har han etterlatt sine fire barn økonomisk trygge rammer.

For å få et inntrykk av hvordan Adolph Arenfeldt ble oppfattet som bror, far eller venn, er forskjellige kilder trukket frem. Felles for alle er beskrivelsen av en mann, som var seg sin bakgrunn og posisjon svært bevisst, som var stolt, ærefull og pliktoppfyllende - og som holdt kontakten med mange forskjellige mennesker. Utvalget av disse mennesker var basert både på hans oppdragelse og pliktfølelse overfor slektninger og gamle venner, men var også et uttrykk for egne interesser samt et for sin posisjon uvanlig sterkt politisk ståsted. Når flere kilder sier at Arenfeldt var en radikal og venstreorientert mann, som offentlig kalte seg for Bjørnsons venn og likte Ibsen svært godt, som heiste det norske flagg som en

av de første i byen og som kunne nekte kongen adgang til Gimle, tyder dette på at han brydde seg lite om hva andre måtte tenke om ham. Likevel fastholdt han på mange andre områder tradisjon og etikette; for eksempel når det gjaldt familielivet, hverdagsrutiner, barnas valg av ektefeller eller innredningen av Gimle og Sæbygård. Dette spenningsforholdet mellom tradisjon og modernitet, felleskap og individualitet synes å være karakteristisk for Arenfeldt, som levde i en tid med store forandringer, både i forhold til sosiale aspekter i det lokale samfunnet og nasjonale og internasjonale impulser.

Det er ingen tvil om at Adolph Arenfeldt har betydd mye for Gimle, sine barn og barnebarn. Han var med sikkerhet en sterk person, som kan ha blitt oppfattet som dominerende på mange områder. Han sørget for at etterkommere var i stand til å ta seg av gårdene, både i Norge og Danmark. Julius ble oppdratt til å føre slekten videre på Sæbygård. Gimle ble under Adolph Arenfeldts ledelse modernisert og nye bygninger oppført. Det var han som lærte Titti opp i gårdsbruk og dyrestell - og det var dermed også han som la grunnlaget for de omfattende arbeidsområdene som hun senere skulle jobbe med for å holde Gimle gående.

Bildet som er tegnet av Adolph Arenfeldt, er likevel langt fra fullstendig. Mange kilder er ikke undersøkt. Flere personer på fotografiene som fortsatt finnes på Gimle, er ennå ikke identifisert; mange gjenstander – spesielt de som tilhørte utområdene og dyrestell – er ennå ikke nærmere analysert. Informasjoner fra biblioteket med de mange bøkene som har Adolfs signatur på første siden – og som vil kunne si svært mye om hans interesser på flere plan – er hittil ikke gjort bruk av. Det står fortsatt igjen å sammenligne Sæbygård og Gimle og ikke minst å se nærmere på kildematerialet som finnes på Sæby museum og i danske arkiver.

Kildemateriale

Bildemateriale

Alle bilder Vest-Agder-museet Gimle Gård, hvis ikke andre kilde angitt.

Avisutklipp

20.04.1915, Tidenes tegn. Artikkel skrevet av Vilhelm Kragh.

2/1939: Vi kvinner. Intervju med Ottilie Arenfeldt Omdal.

09.07.1966, Aftenposten

10.01.1968, Norsk ukeblad

Skriftelige kilder

Landsarkivet for Nørrejylland/Danmark: Sæbygård G 30, dok.78.

Statsarkivet i Kristiansand, Gimle Privatarkiv, dep.nr. 909,

Serie B, dok. 3 a, 5, 6, 8, 9, 14, 18.

Serie C, dok. 1, 2, 44, 45, 46

Serie H, dok. 1: Charlotte Arenfeldts dagbok, 1873-1874.

Statsarkivet i Kristiansand, Privatarkiv Hegermann/Isaachsen, dep.nr. 60, dok. 68-70.

Statsarkivet i Kristiansand, Dep.nr. 46/4: "Christiansands Dramatiske Selskabs Forhandlingsprotokoll 1805-1821"

Pantebok for Kristiansand, tinglyste dokumenter 31.10.1815

Kristiansand Raadstueprotokoll, 10 a (9 I), 1812-1821

Kristiansands Byskriverembete. Panterregister 69. Kristiansand landdistrikt 1780-1939, matrikelnr. 664 a. Statsarkivet i Kristiansand.

Oddernes Ministerialbok 1838-1851. Statsarkivet i Kristiansand.
Oddernes Ministerialbok 1851-1863. Statsarkivet i Kristiansand.
Oddernes Ministerialbok 1897-1911. Statsarkivet i Kristiansand.
Oddernes Klokkebok 1820-1838. Statsarkivet i Kristiansand.
Kristiansand Ministerialbok 1778-1818. Statsarkivet i Kristiansand.
Kristiansand Ministerialbok 1824-1827. Statsarkivet i Kristiansand.
Kristiansand Ministerialbok 1867-1880. Statsarkivet i Kristiansand.

Folketellinger 1865, 1875 og 1900.

Testament Ottilie Arenfeldt Omdal, datert 11.09.1968. Kopi ved Vest-Agder-museet Kristiansand.
Stiftelsen Gimle Gårds statutter, Vest-Agder-museet Gimle Gård.

Muntlige kilder

Intervju med OJ, 08.08.07. Vest-Agder-museet Kristiansand.
Intervju med HS, 12.09.07. Vest-Agder-museet Kristiansand.

Litteratur

Andreassen, Jostein: *Vilhelm Krag skriver. Avis- og tidsskriftartikler av Vilhelm Krag I*. Søgne 1992.
Coldevin, Axel: *Norske Storgårder II*. Oslo 1950.
Dommerud, Ole: *Trekk av Kristiansands teaterhistorie. Det Dramatiske Selskab 1787 – 1976*. Kristiansand 1976.
Gude, Hans og Betsy: *Forlovelsetiden*. 1924.
Gundersen, Børre R.: *Distriktskommando Sør- og Vestlandet*. Bergen 2005.
Haugstøl, Henrik: *Eidsvold på nær hold 1814*. Oslo 1964.
Helland-Hansen, Kjeld: *Eleprotokoll for Kristiansands Katedralskole 1756-1860*. Kristiansand 1952.
Hognestad, Eivind: *Rogalands landbruksselskap gjennom 150 år: 1776-1926*. Stavanger 1926.
Holst, Wilhelm I.: *Som barn av Isaach Smed*. Oslo 1987.
Johnsen, Berit Eide: *"Gimlefyrd"*. Frøken Else Gram i Kristiansand og på Gimle Gård i 1860-årene. I: *Gimle Gård. Lyststed og herskapsbolig*. Årbok Vest-Agder Fylkesmuseum. Kristiansand 2002, s. 81-123.
Kjellefold, Gerhard: *Kristiansand Museum 1828-1963*. Oslo 1963.
Krag, Vilhelm: *Min Barndoms Have*. Oslo 1926.
Koht, Halvdan: 1814. *Norsk dagbok. 100 år etterpå*. Kristiania 1914.
Leewy: Karl: *Kristiansands bebyggelse og befolkning i eldre tider*. Bind 1-12. Kristiansand 1982.
Løchen, Ingeborg Motzfeldt: *To unge i en svunnen tid. Brevveksling mellom Else Gram og Ernst Motzfeldt*. Oslo 1945
Munksgaard, Jan Henrik: *Kristiansand omkring 1800*. Årbok Vest-Agder Fylkesmuseum. Kristiansand 1993.
Munksgaard, Jan Henrik: *Med skillingsbanken i 125 år*. Kristiansand 2001.
Munksgaard, Jan Henrik: Mote, fornunft og følelse. Bakgrunnen for lyststedene i Kristiansand 1770-1820. I: *Gimle Gård. Lyststed og herskapsbolig*. Årbok Vest-Agder Fylkesmuseum. Kristiansand 2002, s. 5-31.
Nøklebye, Kirsten Bertheau: Ideologi og gjenstandskultur ca. 1790-1829. Generalkrigskommissær Bernt Holm på Gimle. I: *Gimle Gård. Lyststed og herskapsbolig*. Årbok Vest-Agder Fylkesmuseum. Kristiansand 2002, s. 53-80.
Rasmussen, Randi Damstedt: *En undersøgelse af Julius Arenfeldts (*1794) skrifter*. København 1997.

Rudjord, Kåre: *Oddernes Bygdebok*. Kristiansand 1968.
Rykind-Eriksen, Kirsten: *"Skønhed for alle" – Klunketidens Sæbygård 1880-1910*. Sæby museums årsberetning. Sæbymuseum 1993.
Rykind-Eriksen, Kirsten: *Sæbygård. Bygningshistorie, interiører og godsdrift*. Sæbymuseum 1995.
Sagedal, Erling: *Eg sykehus 100 år. 1881-1981*. Kristiansand 1981.
Solvang, Bodil: Gimle Gårds tidlige bygningshistorie. I: *Gimle Gårds. Lyststed og herskapsbolig*. Årbok Vest-Agder Fylkesmuseum. Kristiansand 2002, s. 32-52.
Steen, Sverre: *Kristiansands historie 1641-1814*. Oslo 1941.
Steen, Sverre: *Kristiansands historie 1814-1914*. Oslo 1948.
Tønnesen, Joh. N.: *Kristiansand 1810-1830. En undersøkelse av byens sjøfart og handel, sociale og økonomiske forhold under og etter krigen 1807-1814*. Oslo 1935.
Vogt, David: *Optegnelser om mine foreldre Oberst Carl Jakob Vogt og Hustru Marie f. Aabel*. Utrykt. Udatert, senest 1928.
Wergeland, Nicolai: *Christiansands Beskrivelse*. Kristiansand 1963.

